

Vzdelávanie na okraji

Ako si poradiť so školskou
segregáciou

Metodická príručka

**Ako v školách rozpoznať
segregačnú prax?**

**Na čo slúži Index školskej
segregácie?**

**Ako zhotoviť desegregačný
plán školy?**

Editor

Vlado Rafael

Autori

Vlado Rafael

Michal Zálešák

Zuzana Havírová

Maruša Michalová

Soňa Koreňová

Obsah

	Úvod	7
1.	Prečo potrebujeme definíciu školskej segregácie a legislatívne ukotvenie je zákazu	
2.	Návrh definície segregácie do školského zákona	10
3.	Ako v škole rozpoznať segregáciu	19
3.1.	Modely segregovaného vzdelávania – od tréningu ku konkrétnym praktickým krokom	29
3.2.	Ako postupovať pri zhotovovaní desegregačného plánu školy	48
3.3.	Ako postupovať, aby v školách nedochádzalo k resegregácii – domáce úlohy pre ministerstvo školstva	60

Napísali o príručke

Náš výchovno-vzdelávací systém si vytvoril špecifické mechanizmy, ktorými vylučuje skupinu rómskych detí z výchovy a vzdelávania a pritom sa tvári, že je to legitímne. Oceňujem, že úmerne úsiliu konzervovať súčasný stav existujú ľudia, ktorí premýšľajú, pomenúvajú a prakticky hľadajú riešenia, ktoré túto situáciu zmenia. Príručka ponúka čitateľom opis skrytých i otvorených prejavov školskej segregácie, odpovede na praktické otázky aj odporúčania na ich elimináciu. Je určená pre učiteľky, učiteľov, zriaďovateľov, lektorov ale aj iných aktérov výchovy a vzdelávania. Ďakujem autorom príručky za ich neúnavné úsilie v zápase s problémom segregácie pre prospech detí i nás všetkých na Slovensku.

Ivan Pavlov

generálny riaditeľ Národného inštitútu vzdelávania a mládeže

Pri prečítaní uvedeného textu mi jednoznačne rezonuje niekoľko postrehov, ktoré by sa mali brať do úvahy: „Na Slovensku zatiaľ nebol realizovaný výskum, ktorí by podrobne zmapoval dôvody, motivácie a príčiny segregovaného vzdelávania rómskych žiakov.“ Je to tristné, ale pravdivé konštatovanie, ktoré v 21. storočí a členskej krajine Európskej únie nie je akceptovateľné. Ak hovoríme o desegregácii v slovenských školách, je nevyhnutné zhodnúť sa na základných premisách. Segregácia v školách je nespochybniteľným faktom. Sama sa nestráti a nikdy nezanikne, akurát sa bude neustále meniť a reagovať na nové skutočnosti. Musíme o nej hovoriť. Stále hovoriť. Je to nikdy sa nekončiaci proces, a to ani v prípade, keď sa nám zdá, že už sme ju vyriešili, alebo že nás sa netýka. Táto príručka je k takejto diskusii dobrým príspevkom. Kiežby nezostala ojedinelou a nepovšimnutou.

Alexander Mušínska

kultúrny antropológ, riaditeľ Ústavu rómskych štúdií Prešovskej univerzity

Deti vďaka kvalitnému vzdelaniu získavajú príležitosť žiť v budúcnosti kvalitný život. Školský systém na Slovensku sa však celé desaťročia nezameriava na túto príležitosť pre každé dieťa. Znaky segregácie sú tak v slovenských školách dlhodobo identifikované aj našou inštitúciou s negatívnymi dopadmi na celé generácie prevažne rómskych detí. Občianske združenie eduRoma

prostredníctvom tejto príručky prináša veľmi zrozumiteľne praktické rady a návody pre odstránenie segregácie vo vzdelávaní, a to nielen pre učiteľov. Index segregácie je niečím novým a pomôže riaditeľom škôl identifikovať kritické miesta v živote škôl a sčasti tak zabrániť školskej neúspešnosti akéhokoľvek dieťaťa.

Alžbeta Štofková Dianovská

Hlavná školská inšpektorka

Metodická príručka má dva dôležité momenty. Prvým je, že pomenúva segregáciu, dokonca ide do úrovne návrhu jej definície v školskom zákone. Druhým je, že neostáva iba v rovine „teórie“, ale prináša praktické informácie, využiteľné širokým spektrom užívateľov – od školských úradníkov, cez zamestnancov škôl, až po študentov –v budúcich pedagógoch. Slovenská prax potrebuje takéto príručky, verím, že sa táto konkrétna dostane do rúk tých, ktorí ju vo svojej práci využijú.

Jurina Rusnáková

riaditeľka Ústavu romologických štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Úvod

Vážení čitatelia,

metodická príručka, ktorá sa vám dostáva do rúk, nie je akademicko-analytický dokument, ktorý chce zodpovedať na všetky zložité otázky diskriminácie vo vzdelávaní žiakov. Rovnako nemá ambíciu priniesť vyčerpávajúcu plejádu aktivít, cvičení a postupov na jej odstraňovanie. Jej hlavným zámerom je naučiť čitateľa rozmýšľať nad problémom školskej segregácie. Príručku je preto potrebné chápať predovšetkým ako sprievodcu, ktorý nás vedie procesom zmeny a ukazuje nám oblasti, na ktoré je potrebné sa zamerať pri úspešnom zahájení desegregácie v školách na Slovensku. Hlavnou cieľovou skupinou príručky preto sú:

- a. na úrovni štátnej vzdelávacej politiky - zamestnanci zodpovedných odborov a sekcií na ministerstve školstva, školskí politici, tvorcovia školskej legislatívy a vzdelávacích stratégií, školskí inšpektori;
- b. na úrovni školských lokalít - zriaďovatelia a riaditelia škôl, pedagogickí a nepedagogickí pracovníci škôl, tréneri, školitelia a metodickí pracovníci.

Dopadovou skupinou príručky sú rómske a nerómske deti, žiaci a študenti v predškolských zariadeniach, v základných a stredných školách. Príručka

je však dobrým sprievodcom aj pre desegregáciu napríklad zdravotne znevýhodnených žiakov alebo žiakov z rôznych etnických skupín.

Príručka nadväzuje na metodický materiál s názvom Školy proti segregácii¹, ktorý sme v eduRome zhotovili pred piatimi rokmi a ktorý bol na Slovensku vôbec prvým pokusom vysvetliť politikom a širokej pedagogickej verejnosti ucelenejší pohľad na problém školskej segregácie rómskych žiakov.

Vrátiť sa po rokoch k tvorbe aktivít, postupov a stratégií pre úspešné zvládnutie desegregácie v školách nás motivovala najmä skutočnosť, že hoci Európska komisia od apríla 2015 vedie proti Slovensku konanie pre segregáciu rómskych žiakov, zmeny ani po rokoch takmer vôbec nebadáť. Rovnako si dlhodobo všímame, že diskusia o probléme je často emocionálna a odborne limitovaná, a to ako v štátnych inštitúciách, tak v školskej praxi. Hlavným cieľom príručky preto je priniesť do témy väčšie pochopenie a zrozumiteľnosť. Potrebné zmeny v jednotlivých oblastiach školského systému preto uvádzame do logických súvislostí a súčasne navrhujeme riešenia z pohľadu legislatívy ako aj praktických postupov na školách.

V 1. kapitole vysvetľujeme nevyhnutnú potrebu nastaviť na Slovensku (aj) v oblasti vzdelávania zdravé legisla-

¹ Jarmila Lajčáková/Vlado Rafael/Michal Zálešák/Jozef Miškolci/Alica Petrasová, Školy proti segregácii. Metodická príručka na prevenciu a odstránenie segregácie rómskych žiakov, eduRoma - Roma Education Project, 2017, dostupné online na <https://eduroma.sk/docs/skoly-proti-segregacii.pdf>.

tívne prostredie, vďaka ktorému budeme mať možnosť začať účinne riešiť problém školskej segregácie. V 2. kapitole príručka navrhuje definíciu segregácie pre školský zákon. Táto definícia vznikala postupne na základe konzultácií a poradenstva zo strany predstaviteľov relevantných štátnych inštitúcií, ktoré sa dlhodobo venujú problému diskriminácie rómskych detí. Takýto proces tvorby bol pre nás dôležitý, pretože okrem iného začal budovať spoločné porozumenie medzi právnym a pedagogickým pohľadom na diskrimináciu, a tiež začal zjednocovať rôznorodé, často protichodné pohľady na tento fenomén v školách.

Kým prvá časť príručky vznikala na základe konzultácií a diskusií s odborníkmi a zástupcami štátnych inštitúcií, druhá - praktická časť - do veľkej miery vychádza zo skúseností autorov z praxe, dlhodobého pozorovania, interných záznamov, hodnotení, spätných väzieb a diskusií s pedagógmi. V 3. kapitole napokon rozmieňame návrh definície školskej segregácie na pedagogické postupy, ktorým sme sa v predchádzajúcej príručke venovali iba okrajovo, a to prostredníctvom návrhu monitorovacieho dotazníka pre pedagógov. V tejto novej príručke preto prinášame hlbšie rozpracované návody, ako si poradiť so segregáciou na školách. Výsledkom je napríklad Index školskej segregácie, ktorý nás môže sprevádzať pri jej odstraňovaní. Aktivity v kapitole 3.1 sú určené pre zriaďovateľov, riaditeľov škôl, a tiež pedagógov, no s odporúčaním, aby sa realizovali pod vedením skúsených trénerov, školiteľov a metodikov.

Na Slovensku sa v prostredí škôl dlho hovorí aj o potrebe desegregačných plánov. Ich zhotovenie už sľubovali viaceré národné vzdelávacie projekty financované z prostriedkov Európskej únie. Žiaľ, avizované plány pre školy dodnes nevznikli. V kapitole 3.2 preto uvádzame konkrétne postupy, ako si školy môžu zhotoviť vlastný desegregačný plán, a tiež navrhujeme konkrétne aktivity pre jeho úspešnú realizáciu. Pedagógovia môžu pri zhotovovaní desegregačného plánu využiť získané vedomos-

ti a skúsenosti z tréningov ponúkaných v tejto príručke. Desegregačný plán napokon v kapitole 3.3 navrhujeme aj pre ministerstvo školstva. Obsahuje odporúčané opatrenia, ktoré štát musí zaviesť, aby bol desegregačný proces v školách úspešný a dlhodobo udržateľný.

Hoci v príručke pracujeme hlavne s pojmom segregácie vo vzdelávaní rómskych detí (ako špecifickej forme diskriminácie), považujeme za užitočné vysvetliť, ako (de)segregáciu chápeme v kontexte celkového nastavovania podmienok pre inkluzívne vzdelávanie v školách na Slovensku.

Prvým predpokladom pre priznanie si, že segregácia je neželaný a škodlivý stav vo vzdelávaní rôznych skupín žiakov, je cieleňá práca s rôznorodosťou v školskom prostredí. Desegregácia následne predstavuje proces, ktorý uvádza do praxe súbor aktivít a intervencií, ktoré segregáciu v školách odstraňujú a predchádzajú jej. Prostriedkom pre fyzické začlenenie dlhodobo vylúčených žiakov do rôznorodých učiacich sa kolektívov je školská integrácia. A napokon, najvyšším cieľom je inkluzívne vzdelávanie, z ktorého dlhodobo profitujú všetci jeho účastníci - žiaci, učitelia, rodičia aj spoločnosť ako taká.

Vlado Rafael
editor

Desegregácia v školách v kontexte nastavovania podmienok inkluzívneho vzdelávania²

2 „Byť integrovaný v škole automaticky neznamená, byť inkluzívne vzdelávaný. Rovnako inklúzia neznamená len niekoho niekam začleniť a „zmiešať“. Inkluzívne vzdelávanie je proces, ktorý – ak má byť naozaj inkluzívny – nikdy nekončí. Jeho podstatou je neustále sa spytovať a zaujímať o to, či môžu všetci participovať rovnocenne, či zohľadňujeme potreby všetkých a či všetci profitujú.“ In: Barbora Vaněk/Vlado Rafael, pripravovaná Metodika vzdelávacieho a poradenského programu v oblasti občianskych a ľudských práv, eduRoma – Roma Education Project, 2022, str. 13.

1. Prečo potrebujeme definíciu školskej segregácie a legislatívne ukotvenie jej zákazu

O potrebe vytvorenia definície školskej segregácie a jej ukotvenia v školskej legislatíve sa vedú na Slovensku diskusie už od roku 2010. Prvé legislatívne a metodické návrhy pre desegregáciu rómskych žiakov sme navrhli v publikácii Odpovede na otázky (de)segregácie rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku¹. Hoci má štúdia už 12 rokov, treba priznať, že školskí politici a širšia odborná verejnosť si jej odporúčania osvojovali iba postupne a zdĺhavo.

Diskusia o ochote vytvoriť a zaviesť do školského zákona definíciu školskej segregácie napokon vyvrcholila až v roku 2021, keď sa v Nultom akčnom pláne² Stratégie inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní oficiálne objavuje aj záväzok definovať segregáciu v školskej legislatíve. Viac sa však v dokumentoch o tejto potrebe a o jej zamýšľaných dosahoch na školskú a politickú prax nedozvedáme. Keďže takéto zdôvodnenie považujeme pre nastavenie podmienok pre úspešné odstraňovanie segregácie v školách za veľmi dôležité, rozhodli sme sa stručne ho sformulovať.

Definícia školskej segregácie znamená budovanie spoločného porozumenia

Čo je segregácia?

Nejde o abstraktný, neustále sa meniaci a variabilný druh diskriminácie žiakov. V našom pedagogickom kontexte má segregácia ustálené prejavy, opakujúce sa vzorce, viditeľné príčiny a dopady. Preto ju za pomoci spoločenských vied dokážeme z pohľadu školskej praxe empiricky definovať a zodpovedať tak na položenú otázku.

Budovanie spoločného porozumenia

Definícia segregácie má za cieľ zrozumiteľne pretlmočiť jej právny výklad do školskej politiky a praxe tak, aby sme porozumeli jej prejavom a dôsledkom v školskom prostredí a vedeli im účinne predchádzať, alebo ich eliminovať. Opakom tohto procesu je nepochopenie segregácie alebo jej rôzna interpretácia, čo vedie k vzniku nedorozumení, pochybení a zlyhaní.

1 Dostupné online na <https://eduroma.sk/docs/odpovede-na-otazky-desegregacie.pdf>.

2 Dostupné online na <https://www.minedu.sk/data/att/17994.pdf>.

Tvorba metodiky

Definícia segregácie je pre nás nevyhnutným základom pre podrobnejšie rozpracovanie metodických krokov, postupov, stratégií a intervencií na jej odstraňovanie v školskej praxi.

Právne ukotvenie zákazu školskej segregácie znamená budovanie prevencie

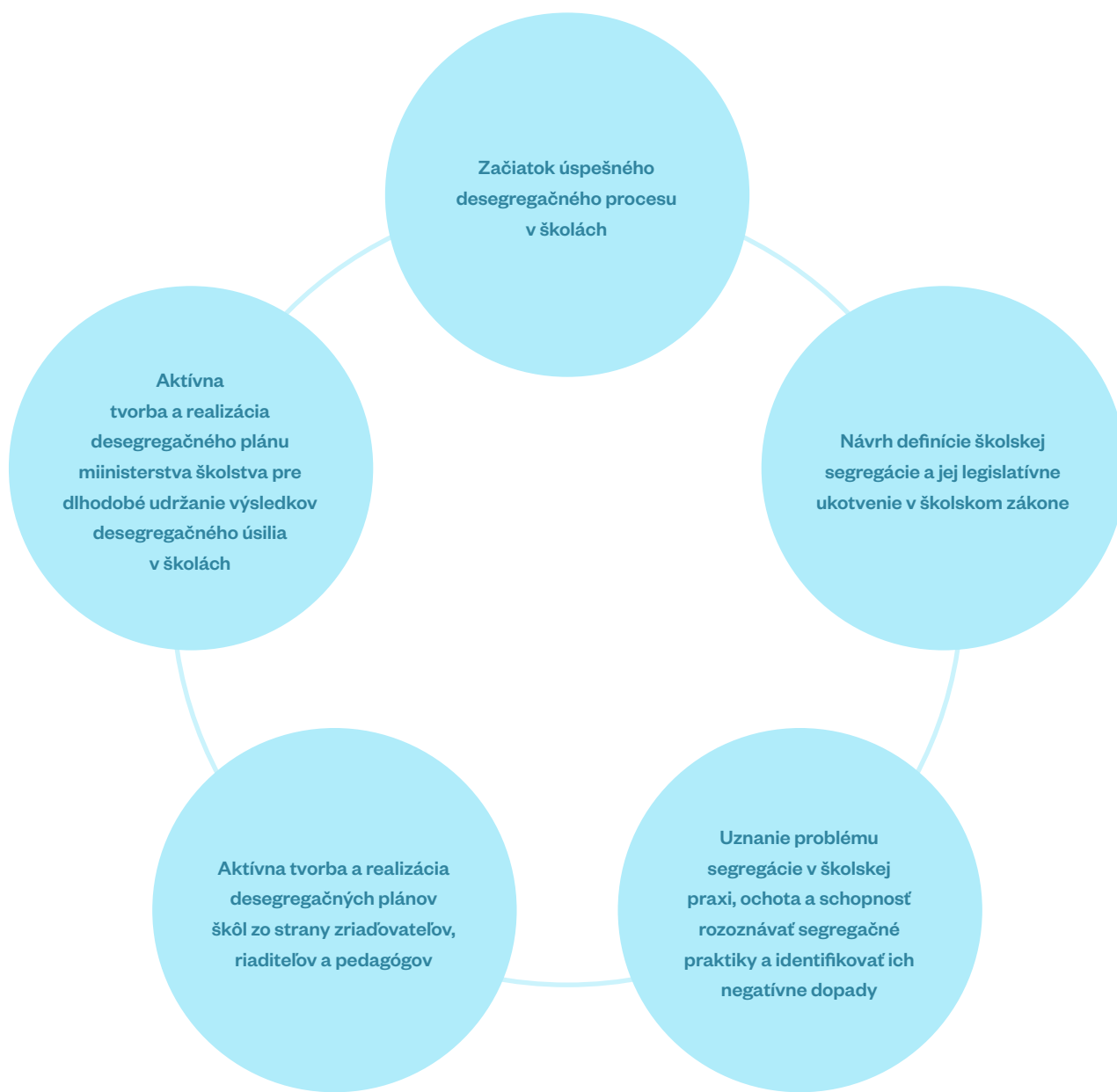
Musíme vedieť, čo zakazujeme: Princíp školského zákona síce zakazuje segregáciu na školách, no pre samotný výkon školskej politiky a praxe ju ďalej nijako necharakterizuje. Preto v praxi dochádza k rôznym výkladom a dezinterpretáciám segregácie a následne k jej prehľbovaniu v školskom prostredí.

Pomoc pre školy: Definícia segregácie a jej legislatívna podoba v školskom zákone pomôže pedagógom a zriaďovateľom škôl zrozumiteľne formovať školskú prax používajúc zjednotené postupy a zásady, vďaka ktorým bude možné plošne predchádzať vzniku ďalšieho segregovaného vzdelávania.

Pomoc pre tvorbu vzdelávacích politík: Paragrafové znenie zákazu segregácie bude zároveň rámcovať postupy školskej politiky na národnej a lokálnej úrovni tak, aby štát neprijímal ďalšie opatrenia, ktoré spôsobia alebo prehľbia segregáciu v školách.

Pomoc pre školských inšpektorov: Zákaz školskej segregácie rozšíri možnosti školskej inšpekcie, respektíve štátnych inštitúcií pri monitorovaní a účinnom vymáhaní odstraňovania segregáčnych praktík v školách, a to tak, že sa legislatívne posilnia ich personálne kapacity a kompetencie.

Cesta úspešného desegregačného procesu v školách, ktorú navrhujeme

2. Návrh definície segregácie do školského zákona

Navrhované zákonné znenie

Navrhujeme doplniť do ustanovenia § 2 zákona č. 248/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) nové písmeno aj), ktoré znie:

„Segregáciou je forma priamej alebo nepriamej diskriminácie, v dôsledku ktorej dochádza alebo môže dôjsť k oddelenej výchove a vzdelávaniu detí a žiakov na základe dôvodov podľa osobitného zákona.³ Oddelenou výchovou a vzdelávaním sa rozumie najmä priestorové, organizačné, fyzické alebo symbolické vylučovanie alebo oddelovanie skupiny žiakov a detí.“

Medzinárodné právo

Právo na vzdelanie je ľudským právom, ktoré je chránené množstvom medzinárodných ľudskoprávných zmlúv, ktoré majú v zmysle čl. 7 ods. 5, respektíve čl. 154c ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky prednosť pred zákonom. Je zakotvené okrem iného v čl. 2 Dodatkového protokolu č. 1 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 13 Medzinárodného paktu OSN o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, čl.

5 písm. e) č. v) Dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, čl. 28 Dohovoru o právach dieťaťa, a pod.

Ako je tomu aj pri iných ľudských právach, aj vo vzťahu k právu na vzdelanie majú štáty tri druhy povinností: povinnosť rešpektovať, chrániť a naplňovať. Povinnosť rešpektovať vyžaduje, aby sa štáty vyhýbali opatreniam, ktoré obmedzujú alebo bránia v užívaní práva na vzdelanie. Povinnosť chrániť si vyžaduje, aby štáty prijali opatrenia, ktoré tretím stranám zabránia zasahovať do užívania práva na vzdelanie. Povinnosť naplňovať vyžaduje, aby štáty prijali opatrenia, ktoré jednotlivcom a komunitám umožnia a pomôžu užívať právo na vzdelanie.⁴

V zmysle čl. 3 ods. 1 Dohovoru OSN o právach dieťaťa je navyše pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí rozhodujúcim hľadiskom záujem dieťaťa. Uvedené platí aj pre oblasť vzdelávania.

Vo vyššie uvedených medzinárodných zmluvách o ochrane základných ľudských práv je zakotvený aj zákaz diskriminácie v prístupe k právam v nich uvedených. To znamená, že zmluvné štáty vrátane Slovenskej republiky sa zaviazali, že tieto práva (vrátane práva na vzdelanie) zabezpečia všetkým bez rozdielu.

³ § 2 ods. 1 zákona č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou.

⁴ Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva: Všeobecný komentár č. 13: Právo na vzdelanie, 08. 12. 1999, ods. 46-47.

Podľa čl. 1 ods. 1 Dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie rasovou diskrimináciou je „akékoľvek rozlišovanie, vylučovanie, obmedzovanie alebo zvýhodňovanie založené na rase, farbe pleti, rodovom alebo na národnostnom alebo etnickom pôvode, ktorého cieľom alebo následkom je znemožnenie alebo obmedzenie uznania, používania alebo uskutočňovania ľudských práv a základných slobôd na základe rovnosti v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej alebo v ktorejkoľvek inej oblasti verejného života.“

Jednou z najzávažnejších foriem diskriminácie v prístupe k vzdelávaniu je segregácia. Podľa Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii (ECRI): „Segregácia je akt, ktorým (fyzická alebo právnická) osoba oddeľuje iné osoby na základe jedného z vymenovaných dôvodov bez objektívneho a rozumného odôvodnenia...“⁵

Ako už v roku 1954 uviedol Najvyšší súd USA v rozsudku *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954): „Oddelené vzdelávacie priestory sú prirodzene nerovnocenné.“

Slovenská republika sa v čl. 3 Dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie vyslovene zaviazala predchádzať, zakázať a odstrániť všetky praktiky segregácie.

Dohovor UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní v čl. 1 ods. 1 stanovuje, že diskrimináciou sa rozumie okrem iného „akékoľvek rozlišovanie, vylúčenie..., ktoré na základe... národnostného alebo sociálneho pôvodu má za účel alebo za následok zrušenie alebo obmedzenie rovnakého zaobchádzania vo vzdelávaní, a to najmä... zriadenie

alebo udržiavanie oddelených vzdelávacích systémov alebo inštitúcií pre osoby alebo skupiny osôb...“

Pokiaľ ide špecificky o rómske komunity, Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie vo svojom Všeobecnom odporúčaní č. 27 o diskriminácii Rómov odporučil najmä tieto opatrenia v oblasti vzdelávania (ods. 18): „V maximálnej možnej miere predchádzať a vyhýbať sa segregácii rómskych žiakov a zároveň ponechať otvorenú možnosť bilingválneho vzdelávania alebo vzdelávania v materinskom jazyku; za týmto účelom sa usilovať o skvalitnenie vzdelávania poskytovaného na všetkých školách a o zlepšovanie prospechu žiakov z rómskej menšiny, získavanie zamestnancov škôl z rómskych komunít a podporu interkultúrneho vzdelávania.“

Takisto Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) vo svojej judikatúre k právu na vzdelanie odsúdil segregáciu ako diskriminačnú praktiku, ktorá je v rozpore s Európskym dohovorom o ochrane základných práv a slobôd. Zakázané pritom nie je len konanie vedúce k segregácii. V rozsudku *Lavida a ostatní proti Grécku*⁶ ESLP konštatoval, že aj neprijatie účinných desegregačných opatrení pri školách navštevovaných výlučne rómskymi deťmi je porušením Dohovoru. V rozsudku *Horváth a Kiss proti Maďarsku*⁷ ESLP uviedol, že v kontexte práva na vzdelanie členov skupín, ktoré boli vo vzdelávaní historicky segregované, majú štáty povinnosť prijať opatrenia na odstránenie segregácie.

Napriek vyššie spomínaným záväzkom, ktoré pre Slovenskú republiku vyplývajú z medzinárodného práva, je táto pravidelne kritizovaná medzinárodnými inštitúciami a orgánmi pre segregáciu rómskych detí vo vzdelávaní. Napríklad Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskrimi-

5 Všeobecné odporúčanie ECRI č. 7 o národných legislatívach pre boj proti rasizmu a rasovej diskriminácii. Prijaté 13. 12. 2002, novelizované 07. 12. 2017.

6 Sťažnosť č. 7973/10, rozsudok zo dňa 30. 05. 2013, ods. 71-73.

7 Sťažnosť č. 11146/11, rozsudok zo dňa 29. 01. 2013, ods. 127-128.

26. január a 11. marec 2022:
Prvé a druhé kolo expertných
konzultácií so štátnymi inštitúciami
a mimovládnyimi organizáciami
k legislatívnemu návrhu definície
školskej segregácie.

FOTO: eduRoma

nácie vyjadril vo svojich Záverečných pozorovaniach z roku 2018 hlboké znepokojenie ohľadom „*pretrvávajúcej, rozšírenej a systémovej diskriminácie a segregácie postihujúcej rómske deti vo vzdelávacom systéme.*“⁸ Obdobnú kritiku vyjadril v roku 2019 Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva.⁹ Výbor OSN pre práva

dieťaťa vo svojich Záverečných pozorovaniach z roku 2016 odporučil Slovenskej republike zabezpečiť rovnaký prístup rómskych detí k vzdelávaniu a „*zaviesť do svojej legislatívy definíciu rasovej/etnickej segregácie vo vzdelávaní a prijať systémove opatrenia na efektívne monitorovanie a odstraňovanie tejto praxe vo všetkých jej formách.*“¹⁰

8 Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie, Záverečné pozorovania ku kombinovanej jedenástej a dvanástej periodickej správe SR, CERD/C/SVK/CO/11-12, 12. 01. 2018, ods. 25.

9 Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Záverečné pozorovania k tretej periodickej správe SR, E/C.12/SVK/CO/3, 14. 11. 2019, ods. 50.

10 Výbor OSN pre práva dieťaťa, Záverečné pozorovania ku kombinovanej tretej až piatej periodickej správe SR, CRC/C/SVK/CO/3-5, 2007.2016, ods. 16 a 45.

Práve v dôsledku segregácie rómskych detí vo vzdelávaní začala Európska komisia v roku 2015 proti Slovenskej republike konanie o porušení povinnosti (tzv. infringement procedure) pre nerovný prístup rómskych detí k vzdelaniu, a to s odvolaním sa na skutočnosť, že rómske deti boli v slovenskom školskom systéme systematicky segregované či už v bežných alebo špeciálnych školách a triedach pre deti s mentálnym znevýhodnením. Podľa názoru Európskej komisie Slovenská republika porušuje Smernicu Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod. Predmetné konanie stále trvá, keďže Slovenská republika nespravila kroky za účelom odstránenia uvedeného problému, ktoré by Európska komisia považovala za dostatočné.

Vnútroštátne právne predpisy

Základný právny predpis štátu - zákon č. 460/1990 Zb. Ústava Slovenskej republiky - v čl. 12 ods. 1 zakotvuje slobodu a rovnosť všetkých ľudí v dôstojnosti i v právach. V zmysle čl. 12 ods. 2 Ústavy SR sa základné práva a slobody zaručujú všetkým na území SR bez ohľadu na ich pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Uvedené sa teda vzťahuje aj na čl. 42 ods. 1 Ústavy SR, ktorý zaručuje právo všetkých na vzdelanie. Podľa čl. 33 Ústavy SR nesmie byť príslušnosť k národnostnej alebo etnickej skupine nikomu na ujmu.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou (ďalej ako „antidiskriminačný zákon“) je právny predpis, ktorý zakotvuje zásadu rovnakého zaobchádzania (resp.

zákaz diskriminácie) vo viacerých oblastiach spoločenského života, pričom explicitne sa v ustanovení § 5 ods. 2 písm. c) uvádza, že sa vzťahuje aj na oblasť vzdelávania. Antidiskriminačný zákon definuje jednotlivé formy diskriminácie, ktoré sú porušením zásady rovnakého zaobchádzania a poskytuje ochranu obetiam diskriminácie. Tento zákon však nedefinuje pojem segregácia. V § 2 ods. 1 antidiskriminačného zákona sú uvedené dôvody, na základe ktorých nie je dovolené s niekým rozdielne zaobchádzať. Patria medzi nich napríklad príslušnosť k národnostnej menšine alebo etnickej skupine, zdravotné postihnutie, farba pleti, národný či sociálny pôvod. Antidiskriminačný zákon v ustanovení § 2 ods. 3 takisto ukladá povinnosť prijímať opatrenia na ochranu pred diskrimináciou.

Zákaz všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie je zakotvený medzi princípmi výchovy a vzdelávania v § 3 písm. e) zákona č. 248/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon). Ani školský zákon však nedefinuje pojem segregácia, hoci je v ňom vyslovene uvedený. Školský zákon uvádza medzi princípmi výchovy a vzdelávania v § 3 písm. d) aj inkluzívne vzdelávanie, ktoré je definované ako „*spoločná výchova a vzdelávanie detí, žiakov, poslucháčov alebo účastníkov výchovy a vzdelávania, uskutočňovaná na základe rovnosti príležitostí a rešpektovania ich výchovno-vzdelávacích potrieb a individuálnych osobitostí a podporujúca ich aktívne zapojenie do výchovno-vzdelávacích činností školy alebo školského zariadenia*“ (§ 2 písm. ai) školského zákona).

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon kriminalizuje apartheid alebo rasovú, etnickú, národnostnú alebo náboženskú segregáciu, alebo inú rozsiahlu alebo systematickú diskrimináciu skupiny osôb ako trestný čin apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a.

Prax súdov a štátnych orgánov

Pokiaľ ide o súdne rozhodnutia týkajúce sa segregácie vo výchove a vzdelávaní, prelomovým bol rozsudok Okresného súdu Prešov (sp. zn. 25C/133/2010), ktorým súd rozhodol, že Základná škola v Šarišských Michaľanoch porušila umiestňovaním detí rómskej etnickej príslušnosti do osobných tried zásadu rovnakého zaobchádzania a dopustila sa tak diskriminácie rómskych detí z dôvodu ich etnickej príslušnosti. Súd konštatoval, že vzdelávaním rómskych detí v oddelených triedach na osobitnom poschodí „*žalovaný rezignoval na svoju úlohu v procese vzdelávania, keď uprednostnil protiprávne segregované vzdelávanie pred rozvíjaním inkluzívneho vzdelávania.*“ Rozsudok Okresného súdu Prešov bol potvrdený rozsudkom Krajského súdu Prešov (sp. zn. 20Co/126/2012), ktorý „*z pohľadu práva a princípu rovnosti a ľudskej dôstojnosti konštatuje neprijemnú realitu o segregácii na žalovanej škole. Rómske triedy a rómske podlažie nie je stav normálny a žalovaná škola to musí zmeniť.*“

V uznesení vydanom pod sp. zn. 5Cdo/18/2015 Najvyšší súd Slovenskej republiky riešil segregáciu rómskej menšiny v oblasti bývania v meste Sabinov, keďže do oblasti Telek boli vystahovaní iba občania rómskeho pôvodu. Najvyšší súd okrem iného uviedol, že ak orgány verejnej moci zistia skutočnosti nasvedčujúce o existencii možnej diskriminácie, vzniká im pozitívna povinnosť vykonať opatrenia na ochranu pred vznikom takejto diskriminácie.

Segregácii vo výchove a vzdelávaní sa už dlhodobo venuje aj Štátna školská inšpekcia. Vo svojej Správe o stave a úrovni výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach v Slovenskej republike v školskom roku 2019/2020 konštatuje, že „*riaditelia škôl naďalej porušu-*

jú jeden zo základných princípov výchovy a vzdelávania, ktorým je zákaz všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie.“¹¹

Príklady zo zahraničia

Vo viacerých štátoch EÚ došlo k zavedeniu definície segregácie do právneho poriadku. Ide napríklad o nasledovné štáty:

BULHARSKO

„Rasová segregácia znamená vydanie nariadenia alebo zákona, vykonanie opatrenia alebo opomenutie vykonania opatrenia, ktoré vedie k oddeľovaniu, odlišovaniu alebo odčleňovaniu osôb na základe ich rasy, etnického pôvodu alebo farby pokožky.“

RUMUNSKO

„...vážny typ diskriminácie, ktorý spočíva v úmyselnom alebo neúmyselnom fyzickom oddeľovaní detí patriacich k menšine od zvyšku detí pomocou vytvárania osobitných skupín, tried, budov, inštitúcií alebo iných vzdelávacích zariadení, a to tak, že podiel detí patriacich k menšine vo svetle celkového podielu detí v danej jednotke je neprimeraný v porovnaní s ich podielom v relevantnej vekovej skupine v rámci celkovej populácie danej administratívnej alebo teritoriálnej jednotky.“

MAĎARSKO

„...správanie, ktoré na základe chránených dôvodov oddeľuje určité osoby alebo skupiny osôb od

11 Štátna školská inšpekcia, Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach v Slovenskej republike v školskom roku 2019/2020, str. 8-9.

osôb alebo skupín osôb v porovnateľnej situácii bez výslovného súhlasu zákona.“

CHORVÁTSKO

„(Segregácia) je nútené a systematické oddeľovanie osôb na základe ktoréhokoľvek z dôvodov uvedených v § 1 ods. 1 tohto zákona.“

Definície v uvedených krajinách nie sú jednotné, avšak všetky majú rovnaký účel, ktorým je zákaz oddeľovania či vylučovania osôb na základe niektorej z ich charakteristík - chránených zákonných dôvodov.

Potreba definície segregácie

Školský zákon v súčasnosti uvádza zákaz segregácie ako jeden z princípov výchovy a vzdelávania. V texte zákona však chýba definícia segregácie. Tá sa nenachádza ani v iných právnych predpisoch vrátane antidiskriminačného zákona, a to napriek tomu, že segregácia je forma diskriminácie. Uvedené ponecháva na značnej ľubovôli orgánov verejnej moci (napríklad škôl, súdov, obcí), aby samy posúdili, čo je obsahom tohto pojmu. Môže tak dôjsť k situácii, že každý z orgánov verejnej moci bude mať vlastnú definíciu segregácie (t.j. každý si pod týmto pojmom predstavuje niečo iné), pričom jednotlivé definície sa budú medzi sebou do značnej miery odlišovať.

Cieľom zavedenia definície segregácie vo výchove a vzdelávaní nie je zužovať obsah tohto pojmu. Zavedením definície segregácie vo výchove a vzdelávaní

by zákonodarca zabezpečil výkladovú jednoznačnosť tohto pojmu. Zároveň sa tým zabezpečuje prepojenie na antidiskriminačný zákon, keďže v navrhovanom znení sa uvádza, že ide o formu priamej alebo nepriamej diskriminácie a odkazuje sa na chránené dôvody uvedené v antidiskriminačnom zákone. Navrhovaná definícia segregácie má taktiež za cieľ umožniť efektívnejšie prijímanie desegregačných opatrení na školách, ako aj opatrení na predchádzanie segregácie, keďže v zmysle § 2 ods. 3 antidiskriminačného zákona: „*Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva aj v prijímaní opatrení na ochranu pred diskrimináciou.*“

Zakotvením definície segregácie v školskom zákone by navyše Slovenská republika vyhovela odporúčaniam medzinárodných orgánov a inštitúcií. Ako už bolo vyššie uvedené, navrhovaná definícia vychádza v súlade s medzinárodným právom z toho, že segregácia je formou zakázanej diskriminácie.¹² Môže pritom ísť o priamu diskrimináciu¹³, ako aj o nepriamu diskrimináciu. Segregácia preto nemusí spočívať len v aktívnom konaní. Môže sa jednať takisto aj o nekonanie (opomenutie konať), prax, prijatie predpisu či rozhodnutia, atď. Dôležitý je predovšetkým dôsledok, ku ktorému došlo alebo môže dôjsť, ktorým je oddelená výchova a vzdelávanie.

Je dôležité uviesť, že úmysel segregovať nie je podstatný pre určenie, či v danom prípade ide o segregáciu alebo nie. Zároveň nedostatok úmyslu segregovať nemôže segregáciu ospravedlniť. Navrhovaná definícia odkazuje na chránené dôvody podľa antidiskriminačného zákona a zakazuje segregáciu detí a žiakov, ktorí sú nositeľmi týchto charakteristík.

12 „Priama diskriminácia je konanie alebo opomenutie, pri ktorom sa s osobou zaobchádza menej priaznivo, ako sa zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou v porovnateľnej situácii.“ (§ 2a ods. 2 antidiskriminačného zákona)

13 „Nepriama diskriminácia je navonok neutrálny predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax, ktoré znevýhodňujú alebo by mohli znevýhodňovať osobu v porovnaní s inou osobou; nepriama diskriminácia nie je, ak takýto predpis, rozhodnutie, pokyn alebo prax sú objektívne odôvodnené sledovaním oprávneného záujmu a sú primerané a nevyhnutné na dosiahnutie takého záujmu.“ (§ 2a ods. 3 antidiskriminačného zákona)

3. Ako v škole rozpoznať segregáciu

Ako sme už v právnej analýze v kapitole č. 2 vysvetlili, segregované vzdelávanie poskytuje žiakom výchovu a vzdelávanie za objektívne nižších kvalitatívnych podmienok, vplývajúcich na ich nedostatočný všestranný rozvoj osobnosti¹⁴, a zhoršuje ich šance na plnohodnotnú socializáciu a integráciu do spoločnosti. Ak máme preložiť právnu definíciu školskej segregácie do pedagogického jazyka, je potrebné ju rovnako chápať ako jav neopodstatneného priestorového, organizačného, fyzického a symbolického vylúčenia alebo oddelenia od ostatných žiakov v škole. Takéto rozdelenie modelov segregovaného vzdelávania si budeme podrobne charakterizovať na nasledujúcich stranách príručky. Na úvod je však pri rozoznávaní školskej segregácie dôležité, odpovedať si na nasledujúce otázky:

A. Na základe čoho sú rómski žiaci v škole oddeľovaní od ostatných?

B. Na základe akých prvotných viditeľných javov možno identifikovať ich neopodstatnené oddeľovanie od ostatných žiakov?

C. Aké negatívne dopady podľa Indexu školskej segregácie má segregované vzdelávanie na samotných žiakov?

K týmto otázkam uvádzame nasledovné odpovede:

14 Vlado Rafael (ed.), Odpovede na otázky (de)segregácie rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti v Bratislave, 2011, ISBN: 978-80-970143-7-7, str. 158.

15 Odporúčame prečítať si napríklad výsledky výskumu, ktorý bol realizovaný v Českej republike a analyzuje segregáciu v základných školách z pohľadu sociálneho vylúčenia. Dostupné online na https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/11/Analiza_segrecace_2019.pdf.

A. Príčiny školskej segregácie rómskych žiakov

Súdy z právneho pohľadu neskúmajú dôvody alebo motívácie, ktoré vedú k segregácii. Na odstránení segregácie, ktorá ubližuje deťom, musíme napriek tomu, samozrejme, nekompromisne trvať, a to aj keď nám nemusí byť vždy jasná motivácia tých, ktorí ju spôsobujú. Z pedagogického pohľadu by nás však malo zaujímať, čo učiteľov, pedagógov a zriaďovateľov vedie k tomu, že segregujú veľkú časť rómskych žiakov. Takéto poznanie by nám pomáhalo efektívnejšie predchádzať segregácii, lepšie zamerať intervencie na jej odstránenie a aj pri ďalšej práci so zriaďovateľmi, riaditeľmi, pedagógmi a školskými politikmi.

Podľa viacerých rozhodnutí medzinárodných súdov (pozri 2. kapitolu) sa segregácia rómskych žiakov v školách nedeje iba na základe ich etnického pôvodu, ale často v kombinácii s ich sociálno-ekonomickým alebo zdravotným znevýhodnením. Výsledkom je, že v školách sú často skupinovo oddeľovaní žiaci, ktorí:

1. sú na prvý pohľad rómski (identifikovaní na základe princípu pripísanej etnicity),
2. pochádzajú zo sociálne-ekonomického znevýhodneného prostredia¹⁵ (prostredie chudoby),

3. majú diagnostikovanú napríklad poruchu pozornosti, rečový alebo pohybový hendikep (zdravotné znevýhodnenie), prípadne je ich sociálne znevýhodnenie nesprávne diagnostikované ako mentálny hendikep.

Uvedené kritéria oddeľovania žiakov v školách môžu byť prvotnou motiváciou a akýmsi spúšťačom, ktoré v kombinácii s ďalšími okolnosťami segregáciu v školách ďalej utvrďujú a prehlbujú¹⁶. Tieto ďalšie okolnosti uvádzame nasledovne:

1. Nepripravenosť učiteľov na prácu s rómskymi žiakmi, pretrvávajúce predsudky voči rómskym deťom zo strany pedagógov a zriaďovateľov, kladenie nízkych nárokov na rómskych žiakov, nedôvera v ich schopnosti napredovať.
2. Tendencia učiteľov oddeľovať rómske deti do samotných tried môže byť spôsobená aj chýbajúcimi pomocnými profesiami v zmiešaných učebných triedach, v ktorých učitelia sami nedokážu naplniť individuálne vzdelávacie potreby rómskych žiakov. Forma oddeleného vzdelávania rómskych žiakov sa preto pre nich často javí ako najľahšia dostupná alternatíva.
3. Segregované vzdelávanie sa realizuje aj z dôvodu nedostatočnej priestorovej kapacity škôl alebo deklarovanej prílišnej vzdialenosti škôl, čo následne vedie k zriaďovaniu nových školských zariadení v blízkosti vylúčených komunit alebo priamo vo vylúčených komunitách.
4. Segregované vzdelávanie je realizované aj z dôvodu nedostatočných hygienických návykov rómskych žiakov, alebo z dôvodu pretrvávajúcich konfliktov medzi rómskymi a nerómskymi žiakmi a ich rodičmi.
5. Segregované vzdelávanie môže byť zo strany zriaďovateľov realizované aj z dôvodu umelého udržiavania pracovných miest v špeciálnych školách alebo na elokovaných pracoviskách škôl a tried s výlučne rómskymi žiakmi.
6. Segregácia rómskych žiakov vzniká aj z dôvodu odmietavého postoja škôl prijať rómskych žiakov a z obavy zo straty prestíže a dobrého mena, v dôsledku čoho sa tieto školy môžu stať menej prístupné pre väčšinové obyvateľstvo.
7. Segregácia rómskych žiakov je tiež spôsobená odchodom väčšinových žiakov do okolitých škôl na základe uplatnenia si práva slobodného výberu školy.
8. Segregované vzdelávanie si pre deti často vyžadujú aj samotní rómski rodičia, a to kvôli nedôvere a pretrvávajúcim obavám vo vzťahu k väčšinovému obyvateľstvu.
9. Odstraňovanie školskej segregácie často komplikuje aj to, že v školskom prostredí sa voči sebe vymedzujú aj samotní Rómovia, a to na základe sociálneho postavenia. Často proti sebe stoja skupiny

16 Na Slovensku zatiaľ nebol realizovaný výskum, ktorý by podrobne zmapoval dôvody, motivácie a príčiny segregovaného vzdelávania rómskych žiakov. Preto uvádzame aspoň základné príčiny, ktoré v praxi dlhodobo pozorujeme, alebo sme sa k nim v posledných rokoch dopracovali v rámci odborných diskusií, rozhovorov, pozorovaní, konzultácií, interných záznamov a hodnotení. Jedným z takýchto zdrojov informácií o príčinách segregácie je Hodnotiaca správa Národného projektu PRIM o postupoch desegregácie v materských školách od Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity SR. Vyhodnotenie vzniklo v priebehu júla 2022 a jeho autormi sú Vlado Rafael a Barbora Vaněk.

žiacov z mestských integrovaných rodín a žiakov, ktorí pochádzajú z neďalekej vylúčenej komunity.

10. Segregované vzdelávanie rómskych žiakov sa stalo dlhodobým miestnym zvykom, ktoré každému vyhovuje a ktoré sa zo strany viacerých aktérov mení iba veľmi ťažko.

11. Segregované vzdelávanie je často normou lokálnej, regionálnej školskej politiky a je vyžadované zo strany miestnych autorít, ako sú starostovia, poslanci miestneho zastupiteľstva a pod.

12. Segregované vzdelávanie nie je zo strany štátnych inštitúcií nijako dôsledne kontrolované, vyhodnocované a jeho odstraňovanie v školskej praxi nie je nijako účinne vymáhané.

B. Segregáciu rómskych žiakov v škole môžeme identifikovať na základe jedného alebo viacerých nižšie uvedených prvotných viditeľných javov¹⁷

1. V škole alebo v učebnej triede sa vzdelávajú žiaci, ktorí sú znevýhodnení na základe etnického pôvodu, a to v počte, ktorý výrazne prevyšuje ich priemerné zastúpenie v celkovej bežnej populácii a/alebo v danej oblasti.
2. V škole alebo v učebnej triede existuje na akejkoľvek úrovni iba malý alebo žiadny kontakt medzi skupinami žiakov rôzneho etnického pôvodu.

3. V škole alebo v učebnej triede nemajú skupiny žiakov v závislosti od ich etnického pôvodu dostupné rovnaké vzdelávacie príležitosti, z ktorých čerpá zvyšok spoločnosti, a to i napriek porovnateľnej úrovni školských budov, dopravnej dostupnosti, vzdelávacieho obsahu a kvalifikácie pedagógov vrátane ich platového ohodnotenia.

¹⁷ In: Doporučení veřejné ochránčyně práv ke společnému vzdělávání romských a neromských dětí, sp. zn.: 86/20117/DIS/VB, č. j.: KVOP-53237/2018, str. 12.

C. Index školskej segregácie¹⁸ prezrádza, aké negatívne dopady má segregované vzdelávanie na žiakov

Index¹⁹ školskej segregácie sme vytvorili preto, aby štátnym inštitúciám, zriaďovateľom, pedagógom a inšpektorom pomáhal rozpoznávať negatívne dopady²⁰ školskej segregácie a súčasne nás nútil formulovať nevyhnutné opatrenia na jej odstránenie. Index bližšie špecifikuje nízku kvalitu vzdelávania, ktoré trpí školskou

segregáciou a nezabezpečuje dostatočne všestranný rozvoj osobnosti žiaka, ani jeho dostatočnú socializáciu a integráciu do spoločnosti. Index tak tvorí pedagogický referenčný rámec - ponúka ukazovatele a kritériá na identifikáciu školskej segregácie a jej odlišenie napríklad od diferencovaného vzdelávania.²¹ Prostredníctvom siedmych oblastí zhŕňa širšie²² negatívne spoločenské dopady školskej segregácie, vďaka ktorým si konkrétnejšie a intenzívnejšie dokážeme uvedomiť vážnosť situácie.

-
- 18 Na Slovensku zatiaľ nebol realizovaný relevantný výskum, ktorý by podrobne skúmal dlhodobé negatívne dopady segregovaného vzdelávania. K identifikácii negatívnych dopadov segregácie sme sa preto postupne dopracovali na základe dlhoročných skúseností s prácou v školskom prostredí, prácou s učiteľmi, na základe neustále prebiehajúcich diskusií, odborných konzultácií a viacerých analytických, výskumných a publicistických aktivít. Dopady školskej segregácie na rómskych žiakov sme napokon tematicky zaradili do siedmych na seba nadväzujúcich oblastí indexu.
- 19 Hoci sme najskôr uvažovali, že na označenie použijeme výraz „ukazovateľ segregácie“, napokon sme sa rozhodli pre slovo index, pretože podľa nás výstižnejšie vyjadruje komplexnejšie nazeranie na problém, a tiež zoskupovanie jednotlivých bodov do oblastí. Príkládame sa aj k tomu, že slovo index je menej akademické a viac publicistické, a teda jednoduchšie na pochopenie.
- 20 Pre viac informácií o negatívnych príčinách a dôsledkoch segregácie rómskych žiakov v európskych krajinách pozri publikáciu Romske deti v segregovanom vzdelávaní - výpovedi detí a rodičov. Dostupné online na <http://www.dare-net.eu/cms/upload/file/roma-children-in-segregated-education-parents-and-children-testimonials-czech.pdf>
- 21 Index segregácie nám pomáha zrozumiteľne rozlišovať, kedy už ide o školskú segregáciu a kedy len o bežné, akceptovateľné, hoci oddelené vzdelávanie konkrétnej skupiny žiakov - napríklad na hodine vyučovania cudzieho jazyka.
- 22 Zistenia školských inšpektorov hovoria o veľmi nekvalitnom vzdelávaní v elokovaných pracoviskách stredných škôl. Mnohí rómski študenti majú teda nižšiu šancu zamestnať sa na modernom trhu práce, čo ich opäť vrhá do začarovaného kruhu generáčnej chudoby. Ak by sme z indexu odstránili premýšľanie o širších spoločenských dopadoch segregovaného vzdelávania, ktoré prehľbuje sociálne vylúčenie, priznali by sme, že pedagogika nemá vyššie ambície, ako len naučiť žiakov počítat do desať. Preto je potrebné mať na pamäti, že škola má na Slovensku okrem tradične vzdelávacej funkcie aj funkciu integračnú a socializačnú. Tieto dve funkcie musia slovenské školy rozvinúť a začať ich plniť.

1. DUŠEVNÉ ZDRAVIE

Segregované vzdelávanie spôsobuje nezdravý emocionálny vývin dieťaťa a prisudzuje mu nižší spoločenský status v škole a na verejnosti.

Dlhodobo oddelení rómski žiaci majú obavy a strach z ostatných žiakov. V niektorých prípadoch sme pri rómskych žiakoch zaznamenali psychosomatické dopady z prvotnej integrácie, ktoré sa prejavovali napríklad tak, že pred vstupom do zmiešanej učebnej triedy sa chveli, plakali, mali bolesti hlav, alebo ochoreli a na druhý deň nepišli do školy²³. Nezávladnutý integračný proces môže so sebou priniesť nezáujem o žiaka zo strany učiteľa a spolužiakov, jeho šikanovanie a pod. Zaznamenávame tiež situácie, keď rómski žiaci nemajú v škole prístup k teplej strave, alebo sa im podáva iba suchá strava bez väčších výživových hodnôt, čo má často negatívny dosah na sústredenie sa v škole a na celkové zdravie žiakov. Tiež si všímame, že žiaci zo segregovaných tried a škôl majú nižšie sebavedomie v porovnaní s intaktnou skupinou detí. Učebné triedy a školy, ktoré vzdelávajú čisto rómskych žiakov, sú často stigmatizované ako nekvalitné, s nedobrou povestou, s nízkymi nárokmi učiteľov na žiakov, ktorí sú chápaní ako problémoví, sú im prisudzované povolania s nízkou kvalifikáciou, je im prisudzovaná nízka perspektíva uspieť v živote a pod.

2. DIVERZITA

Segregované vzdelávanie bráni budovaniu rovesníckych vzťahov, vzájomného rešpektu, tolerancie a pochopenia medzi skupinami žiakov z iných etník a rôznych sociálnych skupín.

Segregované vzdelávanie už z princípu bráni budovaniu vzťahov medzi rôznymi skupinami žiakov a dospelými, ktoré by mohli dlhodobo udržiavať a využívať aj po ukončení školy. Etnicky a sociálne homogénne učebné triedy a školy nepodporujú zdravú súťaživosť medzi žiakmi, znižujú motiváciu k podávaniu lepších študijných výsledkov. Ako segreg-

23 Takýto prípad sme zaznamenali napríklad v roku 2014 pri individuálnej integrácii segregovaných rómskych žiakov do bežných učebných tried na druhom stupni v základnej škole v Šarišských Michaľanoch.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Východisko
	<p>govaná skupina, tak aj intaktná skupina žiakov stráca možnosť naučiť sa efektívne pracovať s vlastnými predsudkami, prehĺbiť vzájomnú empatiu a rozvinúť si schopnosť vedieť sa dobre orientovať v rôznych sociálnych a interkultúrnych vzťahoch a kontextoch, a to nielen v škole, ale aj v širšej školskej komunite.</p>
<h3 data-bbox="158 567 476 605">3. POROZUMENIE</h3> <p data-bbox="158 653 710 763">Segregované vzdelávanie nerozvíja jazykové schopnosti a komunikačné kompetencie žiakov.</p>	<p>Rómski žiaci nemajú v oddelených triedach možnosť budovať si hlbšiu znalosť slovenčiny, ktorá sa často rozvíja a utvrdzuje práve v bezprostrednej interakcii s rovesníkmi a dospelými z väčšinového sociálneho a kultúrneho prostredia. V dôsledku chýbajúcich interakcií žiakom z oddelených tried či škôl chýbajú verbálne a neverbálne komunikačné zručnosti, ktoré sú však potrebné pre chápanie interakcie s bežným prostredím a schopnosť ľuďmi jeho jazykové kódy²⁴. Rovnako si všímame, že rómski žiaci z oddelených tried majú nízku slovnú zásobu, a to nielen v slovenčine, ale často aj v rómčine, a vo viacerých prípadoch tiež disponujú rôznymi rečovými vadami.</p>
<h3 data-bbox="158 1153 465 1191">4. PERSPEKTÍVA</h3> <p data-bbox="158 1239 666 1473">Segregované vzdelávanie poskytuje nízku kvalitu formálneho a neformálneho vzdelávania žiakov (vrátane znížených priestorových a materiálno-technických štandardov vzdelávania) a nekvalitnú prípravu na ich budúce povolanie.</p>	<p>Žiaci zo segregovaných tried a škôl dosahujú v porovnaní s intaktnou skupinou žiakov nižšiu úroveň študijných výsledkov aj v národných a medzinárodných testoch. Majú sťažený prístup k základným učebným pomôckam. Učebné triedy a školy sú často slabo materiálno-technicky vybavené, rómski žiaci častejšie opakujú ročník a vzdeláva sa v dvojzmenných prevádzkach škôl. Rómski žiaci sa z rôznych</p>

24 Teóriu jazykových kódov (nielen) pri školskej neúspešnosti napríklad u žiakov z nižších sociálnych vrstiev rozpracoval sociológ Basil Bernstein. Jazykový deficit podľa neho predstavuje prekážku, ktorá sa prejavuje pri sociálnom zrovnoprávňovaní členov spoločnosti. Dostupné napríklad online na <https://beliana.sav.sk/heslo/jazykovy-kod>.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Východisko
	<p>dôvodov nezúčastňujú voľnočasových aktivít v školských kluboch detí alebo v centrách voľného času a majú nedostatočne rozvinutú počítačovú gramotnosť²⁵. Veľká skupina rómskych žiakov sa stále vzdeláva v špeciálnych triedach alebo školách, čo do veľkej miery negatívne ovplyvňuje ich ďalšie vzdelávacie cesty a celkovú životnú perspektívu. Ich ašpirácie pri voľbe budúcich učebných odborov a zamestnaní sú rovnako nízke.</p>
<p>5. MOBILITA</p> <p>Segregované vzdelávanie prehĺbuje mieru izolácie, sociálneho vylúčenia a ekonomickú závislosť žiakov a ich rodín.</p>	<p>V tomto prípade ide najmä o zriaďovanie elokovateľných učebných tried materských, základných, stredných škôl alebo rovno samotných škôl v prostredí vylúčených komunit, ktoré bránia rozvoju zručností orientovať sa vo väčšinovom prostredí sociálnych a spoločenských inštitúcií. Žiakom, ktorí sú vzdelávaní v takomto prostredí, generačne odovzdávame inštitucionálnu skúsenosť izolácie a prehľbujeme u nich sociálny dištanc a fóbiu z väčšinovej spoločnosti. Mnoho žiakov aj preto nechce ďalej navštevovať etablované stredné školy, ktoré sú od ich vylúčených komunit vzdialené aj niekoľko desiatok kilometrov,</p>

25 O dôvodoch sťaženého prístupu rómskych žiakov k neformálnemu vzdelávaniu, nedostatku učebných pomôcok ako aj o slabom rozvoji počítačových zručností sa viac dočítate v analýze s názvom Čo potrebujú rómske deti po návrate do škôl od autorov Vlada Rafaela a Zuzany Neupauer, eduRoma - Roma Education Project (apríl 2021). Dostupné online na <https://eduroma.sk/docs/mapping.pdf>.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Východisko
	<p>a ostávajú tak bez vyššieho vzdelania. Iní si zas volia ďalšie segregované vzdelávanie sa v elokovaných pracoviskách stredných škôl v tzv. F-odboroch, ktoré majú z pohľadu sociálnej mobility len nízky potenciál uplatnenia sa na modernom trhu práce²⁶.</p>
<h2 data-bbox="158 529 530 567">6. SPOLUNAŽÍVANIE</h2> <p data-bbox="158 616 692 767">Segregované vzdelávanie zvyšuje konflikty medzi rôznymi skupinami obyvateľstva v jednotlivých lokalitách a dlhodobo polarizuje spoločnosť.</p>	<p data-bbox="793 529 1348 1277">Segregované vzdelávanie nerozvíja dobré spolunažívanie medzi nastupujúcimi generáciami obyvateľstva v obciach a mestách. Medzi rôznymi skupinami žiakov vytvára anonymitu a podporuje vzájomné nepoznanie sa. Dáva veľký priestor pre vznik a šírenie predsudkov, stereotypov a dezinformácií, ktoré sú základom napätia, nedorozumení a konfliktov²⁷. Na žiakov a ich rodiny to vplýva ešte dlho po ukončení školskej dochádzky. Škola je pre deti z vylúčených komunit často jediným priestorom, v ktorom si môžu budovať dlhodobé vzťahy so žiakmi z väčšinového prostredia. Ak ich vzájomné vzťahy ostávajú nerozvinuté, tento deficit sa premieta do vzťahov budúcich generácií v jednotlivých obciach a mestách. Aj z toho dôvodu sa javí byť zdanlivo jednoduchšie podporovať v týchto lokalitách extrémistické zoskupenia, vyberať si radikálne riešenia vzniknutých konfliktov alebo voliť do miestneho zastupiteľstva a národnej rady protimenšinových populistických politikov.</p>

26 Viac o probléme F-odborov a nízkej efektívnosti nižšieho stredného vzdelávania rómskych žiakov píše výskumníčka a analytička Zuzana Havířová v článku Naneefektívnosť nižšieho stredného odborného vzdelávania doplácajú najmä Rómovia. In: Kritický magazín. Menšinová politika na Slovensku 2021/01. 19. máj 2021. Dostupné online na: <https://mensinovapolitika.eu/na-neeefektivnost-nizsieho-stredneho-odborneho-vzdelavania-doplacaju-najma-romovia/>.

27 V praxi sa stretávame s tým, že budovanie dobrých rovesníckych vzťahov medzi rómskymi a nerómskymi žiakmi v škole napráva negatívne postoje rodičov na oboch stranách.

7. HODNOTENIE

Segregované vzdelávanie v praxi naďalej drží aj fakt, že zo strany samospráv a štátnych inštitúcií nie je uspokojivo monitorované a jeho odstraňovanie nie je dostatočne vymáhané.

Segregované vzdelávanie udržiava v školskom prostredí do veľkej miery aj fakt, že zo strany zriaďovateľov a štátnych inštitúcií stále nie je dostatočne monitorované. Odstraňovanie segregácie v praxi znamená presadzovanie normy, ktorá bude komunikovať, že takáto forma vzdelávania je pre oficiálnu vzdelávaciu politiku nepripustná. Problém pri monitorovaní²⁸ segregácie predstavuje aj fakt, že štátne inštitúcie a samosprávy nemajú na tento fenomén zjednotený pohľad. Rovnako nevytvárajú podmienky pre anonymné oznamovanie segregáčnych praktík v školách. Takéto oznamovanie nemusí byť na začiatku využívaná vo veľkom, no tvorí jasný inštitucionálny postoj k riešeniu daného problému. Pre Index je ďalej potrebné rozpracovať a navrhnuť spôsob mapovania jeho jednotlivých oblastí a ich ďalšie vyhodnocovanie v školskej praxi. Takéto mapovanie môže mať rôzne formy, akými sú napríklad zúčastnené pozorovanie, dotazníkové šetrenie, mikrovyučovacia analýza, sociometrické meranie, hĺbkové rozhovory, empirická skúsenosť učiteľov, žiakov a rodičov, analýza sekundárnych dát a pod²⁹.

28 Zriaďovateľov škôl a štátne inštitúcie na Slovensku môže pri monitorovaní segregácie v školách inšpirovať napríklad česká publikácia Průvodce pro monitorování a zdokumentování segregace ve školství v České republice, dostupná online na <http://www.dare-net.eu/cms/upload/file/guide-for-monitoring-and-documenting-school-segregation-czechrepublic-czech-2014.pdf>.

29 Ako ilustračný materiál uvádzame Index rodovej rovnosti 2017: Slovensko, ktorý zdefinoval oblasti politického rámca, kde každoročne prebieha meranie a vyhodnocovanie rovnosti medzi mužmi a ženami. Dostupné online na https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20181397_mh0118158skn_pdf.pdf.

Aby sme vedeli lepšie porozumieť tomu, čo všetko predchádza realizácii segregovaného vzdelávania ako prejavu inštitucionálnej formy diskriminácie, a čo všetko môže nasledovať po jeho realizácii, uvádzame nižšie hierarchiu a stupňovanie predsudkov podľa sociálneho psychológa Gordona W. Allporta³⁰.

Osočovanie: Väčšina ľudí, ktorá má predsudky, o nich aj hovorí. Či už medzi priateľmi s rovnakým myslením, ale občas aj medzi cudzími ľuďmi. Mnohí vo svojich antipatiách nikdy nezájdu ďalej než k takémuto rozprávaníu.

Vyhýbanie sa: Ak je predsudok silnejší, vedie človeka k tomu, aby sa vyhýbal príslušníkom neoblúbenej skupiny, a to napríklad aj za cenu rôznych obmedzení. V takomto prípade nositeľ predsudkov priamo neubližuje skupine, ktorú nemá rád. Bremeno prispôsobenia sa a vyhýbania sa berie na seba.

Diskriminácia: V tomto prípade daná osoba uskutočňuje nežiaduce rozlišovanie už aktívnym spôsobom.

Príslušníkov tej-ktorej skupiny sa pokúša vylúčiť z niektorých druhov zamestnania, z obytných štvrtí, pokúša sa pozbaviť ich politických práv alebo príležitostí na vzdelanie či zábavu, snaží sa odoprieť im kostoly, nemocnice, sociálnu starostlivosť a pod. Inštitucionálnou formou diskriminácie je segregácia, ktorá je takto presadzovaná legislatívne alebo miestnym zvykom.

Fyzické útoky: Pri stupňovaní emócií môže predsudok viesť až k násilným činom. Nežiaduca rodina môže byť násilne vytlačená zo susedstva alebo môže byť tak vážne ohrozená, že napokon odíde sama. Na cintorínoch môžu byť zneuctené náhrobné kamene náboženských skupín a pod.

Vyhladenie/genocída: Na najvyššom stupni násilného prejavu predsudkov stoja lynčovanie, pogromy, masakre a genocídne programy.

30 Gordon W. Allport, O povaze předsudku, Prostor, 2004, ISBN - 80-7260-125-3, str. 46 - 47.

3.1. Modely segregovaného vzdelávania³¹ – od tréningu ku konkrétnym praktickým krokom

V školskej praxi sa podľa našich skúseností, konzultácií a dlhodobých pozorovaní vyskytuje rôzna prax neopodstatneného oddelovania rómskych žiakov. Pre lepšie porozumenie a zrozumiteľnosť sme segregáciu prax rozdelili do štyroch základných typov, ktoré sa nachádzajú aj v návrhu právnej definície školskej segregácie na začiatku 2. kapitoly. V tejto kapitole ponúkame ku každému typu školskej segregácie jej konkrétne príklady, za ktorými nasledujú aktivity, otázky a cvičenia.

Cieľom je vytvoriť tak pre pedagógov priestor na zamýšľanie sa a prácu so sebou. V praktickej časti tejto kapitoly - najmä pri formulovaní vlastných návrhov - odporúčame vychádzať z Indexu školskej segregácie, ktorý počas zložitých diskusií pomáha nezísť z cesty. Je rovnako vhodné, aby plánovanie aktivít, realizácia

cvičení a diskusií prebiehali pod vedením skúseného trénera, školiteľa alebo metodického pracovníka, ktorý má už má skúsenosti s témou ľudských práv vo vzdelávaní. Takýchto školiteľov nájdete v okresných metodických centrách (v pracoviskách Národného inštitútu vzdelávania a mládeže - NIVAM), pedagogicko-psychologických poradniach alebo v mimovládnych organizáciách.

Príklady aktivít, ktoré navrhujeme zrealizovať v školskom prostredí, majú pedagógov scitlivovať a motivovať ich, aby sami hľadali nové praktické riešenia pre spoločné vzdelávanie. Kým teda kapitola 3.1 má charakter tréningu, kapitola 3.2 navrhuje vytvoriť desegregačný plán, v ktorom pedagógovia môžu využiť nadobudnuté vedomosti a skúsenosti a premietnuť ich do plánovania konkrétnych praktických krokov v škole.

31 Autori vychádzajú z a dopĺňajú rozdelenie modelov segregácie, ktoré sú uvedené v publikácii Školy proti segregácii - Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov od editora Vlada Rafaela (a kol.), eduRoma - Roma Education Project, 2017, ISBN: 978-80-972-680-4-6.

Základné rozdelenie modelov segregovaného vzdelávania

I. Priestorové oddelenie alebo vylúčenie

- Oddelené vzdelávanie rómskych žiakov v školách alebo v učebných triedach modulových škôl či elokovaných pracovísk materských, základných a stredných škôl, ktoré vznikajú priamo vo vylúčených komunitách alebo v ich bezprostrednej blízkosti.
- Oddelovanie žiakov v rámci vytvárania „umelých“ školských obvodov, v dôsledku ktorých vznikajú samostatné etnicky a sociálne homogénne školy.
- Umiestňovanie škôl a školských zariadení do bezprostrednej blízkosti alebo priamo do vylúčených komunít.
- Oddelené vzdelávanie rómskych žiakov, ktoré nastalo v dôsledku hromadného odchodu nerómskych žiakov.
- Oddelené vzdelávanie v škole/obci v dôsledku prirodzeného nárastu populačných ročníkov rómskych žiakov.

Otázky a diskusia

Pri diskusiách, hľadaní a formulovaní riešení na odstránenie neopodstatneného oddelovania alebo vylúčenia rómskych žiakov v školách sa opierajte o Index školskej segregácie.

- Aké konkrétne aktivity a postupy na prevenciu odchodu nerómskych žiakov a žiakov zo strednej vrstvy by ste zvolili pri budovaní mena školy, aby sa stala príťažlivou („magnetovou“) pre rôzne skupiny žiakov a ich rodičov v danej obci/meste?
- Uvedte argumenty a dôvody, ktoré by ste predložili riaditeľom a zriaďovateľom škôl, aby dostatočne

porozumeli, prečo nie je vhodné zriaďovať vysunuté pracoviská škôl vo vylúčených lokalitách.

- Premýšľajte a diskutujte o tom, aký druh aktivít a postupov zvolíte, aby ste v etnicky a sociálne homogénnych školách a triedach podporovali plnohodnotnú socializáciu a integráciu žiakov.
- Diskutujte a sformulujte opatrenia z pohľadu zriaďovateľa školy tak, aby pri určovaní školských obvodov zabezpečovali v školách daného regiónu etnickú a sociálnu diverzitu žiakov.

Aktivita

V tejto aktivite si prostredníctvom metódy mediácie a zmierovania podrobnejšie rozoberieme rôzne postupy desegregácie v škole.

Žiaci, učitelia, vedenie školy, rodičia a mnohí ďalší aktéri školského života sa stávajú účastníkmi alebo pozorovateľmi konfliktov na dennodennej báze. Prítomnosť konfliktu v živote človeka je prirodzený a do istej miery aj želaný jav. Vďaka konfliktom máme možnosť stať sa viac tolerantnými, empatickými a prosociálnymi. Avšak v momente, keď konflikty prerastajú do otvorenej vojny medzi jednotlivcami či skupinami ľudí, prinášajú nedôveru a znepríjemňujú spolužitie, môže byť dopad na všetkých účastníkov skľučujúci a obmedzujúci. Práve takéto situácie vedú v praxi často k priestorovej forme segregovaného vzdelávania rómskych žiakov. Dobrá správa je, že z takýchto situácií existuje východisko.

MODELOVÝ PRÍKLAD

Do základnej školy prichádza nová nadšená učiteľka. O škole vie, že sa nachádza v centre obce neďaleko veľkého mesta. Počula, že v obci bývajú aj rómske rodiny, ktoré žijú koncentrovane na jej okraji. Ešte nevie, z akých socio-ekonomických

zázemí pochádzajú jej budúci žiaci. Pri jednom z prvých rozhovorov sa jej riaditeľka zdôverí s tým, že by uvítala pomoc a podporu v súvislosti s prepájaním, respektíve s lepším zapojením rómskych aj nerómskych rodičov do života školy. Rodičia z oboch komunít dlhodobo nespoločne spolupracovali, je preto medzi nimi nedôvera a komunikačná priepasť. Keď škola organizuje rodičovské združenia, rodičia sa ich veľmi nezúčastňujú a vedenie školy registruje viacero prípadov, ktoré naznačujú nedôveru rodičov voči učiteľom a školskej inštitúcii ako takej. Viac novej učiteľke riaditeľka o situácii v škole neprezradila. Sama je v škole len prvý rok, počas ktorého sa sústredila na uchopenie svojej funkcie.

Ako by mohla učiteľka riaditeľke pomôcť rozvíjať vzájomnú dôveru a spoluprácu medzi učiteľmi, rodičmi a skupinami rodičov, a zároveň všetkých vtiahnuť do rozvoja školy?³²

Uplatnenie metód zmierovania a mediácie na modelovú situáciu v škole³³

Učiteľka s riaditeľkou v našej modelovej situácii študovali možné prístupy a rozhodli sa, že do práce s rodičmi sa pustia formou zmierňovania. Riaditeľka je autoritou, ktorá má dobrý prístup k obom skupinám rodičov,

a samozrejme tiež k učiteľom. S učiteľkou zhodnotili, že majú dostatok energie, odhodlania, ochoty a rešpektu medzi rodičmi a žiakmi. Stanovili si obdobie, v rámci ktorého podniknú návštevy v rodinách alebo telefonické rozhovory s rodičmi, aby získali spätnú väzbu k spokojnosti so školou a jej procesmi a aby porozumeli vzťahom. Vyskúšali aj distribúciu anonymného dotazníka pre učiteľov a rodičov. V rámci neformálnych rozhovorov sa pýtali aj detí, či sa rozprávajú doma o škole a o tom, prečo sa rodičia nezapájajú do jej chodu.

Po niekoľkotýždňovom prieskume zistili, že existuje viacero dôvodov, prečo rodičia nie sú ochotní spolupracovať a participovať na živote školy.

1. Keď sú rodičia „problémových“ detí prítomní na rodičovských združeniach alebo akciách školy, učiteľia za nimi prichádzajú riešiť len negatívne veci, týkajúce sa ich alebo ich detí.
2. Učiteľia dávajú viac priestoru na vyjadrenie názoru rodičom detí z majority.
3. Určitá skupina rodičov z majority sa správa nadradene voči rómskym rodičom.
4. Medzi niektorými rómskymi rodinami sú otvorené priame konflikty a nenávisť (v minulosti sa medzi nimi udiali bitky).

32 Autori Ondrušek, Labáth a Tordová v publikácii Konflikt, zmierovanie, zmierovacie rady (PDCS, 2004) odporúčajú v prvom rade považovať nad tým, či ide o konflikt, ktorý je možné zvládnuť samostatne prostredníctvom svojich schopností a zručností, alebo v ňom potrebujeme pracovať prostredníctvom tretej strany (napríklad rozhodcu). Mimo tradičnej tretej strany je možné zvoliť si možnosť sprostredkovania (mediácia) alebo zmierovania (konciliácia).

33 Mediácia je proces alternatívneho riešenia konfliktov. Je neformálna (nekoná sa na súde), obe strany by mali súhlasiť so svojou účasťou v procese a výstupom je spoločná dohoda. Mediácia nehľadá, kto má pravdu, alebo kde sa stala chyba. Mediátor facilituje proces smerom k riešeniu danej situácie a orientuje sa na budúcnosť. Zmierovanie prináša metódy a riešenia, ktoré pomáhajú ľuďom opäť pokojnejšie spolunažívať. Zvyčajne nejde o jeden konkrétny spor, ktorý je potrebné riešiť, ale o obnovenie vzťahov vrátane stratenej dôvery. Je však potrebné venovať pozornosť vývoju situácie v minulosti. Postup je nasledovný: zmapovať vnímanie aktérov (čo sa stalo a ako z toho von), načrtnúť racionálne hľadisko (ak sa nenájde riešenie, v danej obci/na ulici/v škole budú musieť aktéri sporu spolu naďalej existovať), hľadať spoločný záujem, doviesť aktérov k želanému správaniu (ako konať v budúcnosti, aby sa vzťahy opäť nenarušili). Súčasťou zmierovania môže byť aj mediácia individuálnych konfliktov. Okrem toho môže zahŕňať osvetu, prevenciu konfliktov, kooperatívne aktivity či vzdelávanie (tréningy zamerané na budovanie komunikačných zručností, zvládanie záťaže atď.).

5. Niektorí učitelia komunikujú nekonštruktívne, hrubo a urážlivo voči rodičom (bez rozdielu, či sú rómski alebo nerómski).

6. Škola komunikuje cez platformy, ku ktorým niektoré skupiny rodičov nemajú prístup a niektorí rodičia majú problém rozumieť, čo im je komunikované (učitelia používajú komplikovaný jazyk a pre niektorých rodičov je slovenčinou až ich druhý jazyk).

7. Rodičia nemajú čas zaoberať sa početnými problémami školy, pretože majú príliš veľa práce alebo vlastné komplikované životné situácie.

Keď sa riaditeľka s učiteľkou na tieto dáta pozreli, uvedomili si, že čelia niekoľkým problémom, ktoré sa však nedajú vyriešiť jednou cestou. Rozmenili si ich teda do určitých celkov a navrhli možné riešenia.

Problém	Riešenie
Komunikácia s rodičmi zo strany školy len vtedy, keď od nich učitelia niečo potrebujú, alebo keď im oznamujú niečo negatívne.	<ul style="list-style-type: none"> • Učitelia začnú aktívne komunikovať s rodičmi. • Každý triedny/a učiteľ/ka pošle raz mesačne email, zatelefonuje alebo navštívi rodičov žiakov, aby im povedal/a, čo sa ich dieťaťu podarilo. • Riaditeľka si bude k tejto zmene viesť poznámky a na porade zhodnotí jej dodržiavanie.
Hrúbosť a nekonštruktívnosť v komunikácii zo strany učiteľov školy.	<ul style="list-style-type: none"> • Riaditeľka pre zamestnancov zabezpečí vzdelávanie s externým odborníkom v oblasti nenásilnej komunikácie. • Riaditeľka vyhradí na vzdelávanie pracovný deň a náklady uhradí zo zdrojov školy
Nevyvážený priestor pre zapojenie sa rodičov do rozhodovacieho procesu.	<ul style="list-style-type: none"> • Vedenie školy bude pravidelne (minimálne dvakrát počas školského roka) zbierať spätnú väzbu od učiteľov a rodičov, v ktorej bude sledovať pokrok v postojoch učiteľov a rodičov ohľadom vzájomnej komunikácie a vzťahov.

Problém	Riešenie
	<ul style="list-style-type: none"> • Spätné väzby vedenie zanalyzuje a podľa možností zapracuje návrhy na zlepšenie. • Vytvorí pravidelné krátke neformálne stretnutia (napríklad káva pre rodičov a učiteľov v školskej kaviarni vždy v poslednú stredu v mesiaci), ktoré budú viesť vždy deti z inej triedy. • O dôležitých veciach zvolá verejnú diskusiu, kde sa rodičia môžu dozvedieť viac, môžu sa pýtať a majú možnosť sa zapojiť do spoložného rozhodovania. • Vedenie vytvorí rodičovské spolky, ktoré sa môžu venovať správe a rozvíjaniu konkrétnych oblastí života školy.
<p>Nedostupnosť komunikačných platforiem pre niektorých rodičov a ich nezrozumiteľnosť.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vedenie školy spraví prieskum, aby zistilo, o ktorých rodičov ide, individuálne sa s nimi dohodne na alternatívnej platforme pre komunikáciu (napríklad využitie messengeru a oficiálnych oznámení prostredníctvom pošty namiesto používania emailov).
<p>Dlhodobé konflikty medzi konkrétnymi rodinami.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Riaditeľka školy jednotlivu osloví a navštívi rodinu, ktoré sú v spore. • Ponúkne mediáciu ako formu riešenia konfliktov. • V prípade potreby môže riaditeľka pomôcť sprostredkovať mediátora.

Problém	Riešenie
<p>Prístup jednotlivých rodičov k sebe navzájom</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Jasná formulácia a komunikácia hodnôt a pravidiel pri vzájomných stretnutiach a nulová tolerancia pri ich porušovaní (stop vulgárnym výrazom, kriku a pod.). • Možná prítomnosť externého facilitátora pri stretnutiach.

Prostredníctvom modelovej situácie sme sa snažili poskytnúť príklady a inšpirácie pre rozvoj vzťahov medzi rómskymi a nerómskymi rodičmi a školou, a tiež medzi rodičmi navzájom. Sme presvedčení o tom, že pre každého rodiča je prioritou blaho jeho dieťaťa, a preto keď sa nám podarí vytvoriť priaznivé, podnetné, menej konfliktné a demokratickejšie prostredie vo vnútri školy,³⁴

podarí sa nám viac zapojiť všetkých aktérov do spoločného, nesegregovaného vzdelávania vrátane samotných rodičov.

Na záver uvádzame niekoľko všeobecných odporúčaní smerom k prevencii konfliktov v školskom prostredí pri odstraňovaní segregácie, alebo jej predchádzaní.

<ul style="list-style-type: none"> • Zapojenie žiakov z menšín do školských rád a spoločných rozhodnutí v škole aj v prípade, ak máme pocit, že na to ešte úplne nedozreli. Poskytnutie cieleného tréningu zručností, ktoré posilnia demokratické procesy medzi žiakmi (napríklad program rovesníckej mediácie). • V spolupráci so žiakmi, učiteľmi a rodičmi vypracovať štandard disciplíny, aby bolo pre všetkých jasné a akceptovateľné, aké správanie je prípustné, aké nie a aké následky možno očakávať. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelné návštevy žiakov a ich rodín v miestnej vylúčenej komunite. • Interkultúrne a charakterové vzdelávanie (napríklad blokovo vyučovanie raz do mesiaca zamerané na výuku bežného učiva so špecifickým cieľom na hodnoty ako tolerancia) a interkultúrne komunitné akcie (napríklad maratón porozumenia). • Spolupráca s lokálnymi médiami, spolkami a mimovládnyimi organizáciami na budovaní pozitívnej klímy voči menšine aj mimo školy (previazanie aktivít
--	---

³⁴ O riešení konfliktných situácií v školách a v školských zariadeniach sa dá dozvedieť viac napríklad v publikácii od autoriek Aleny Kopányiovej a Evy Smikovej, ktorá je dostupná online na: https://archiv.mpc.edu.sk/sites/default/files/publikacie/konflikty_smik_kopanyi_web.pdf.

s miestnym komunitným centrom – napríklad účasť učiteľov na doučovaniach).

- Budovanie funkčných vzťahov s ostatnými verejnými inštitúciami, ktoré slúžia ľuďom z komunit.
- Zvyšovanie kompetencií vedenia a zamestnancov školy v riešení problémov, prevencii konfliktov,

demokratizácie procesov riadenia a rozhodovania a pod.

- Odvaha prizvať externých odborníkov k riešeniu mimoriadnych prípadov a situácií.
- Zapájanie dobrovoľníkov z majority aj vylúčených komunit do školských aktivít (napríklad vedenia krúžku).

FOTO: eduRoma

II. Organizačné oddelenie alebo vylúčenie

- Neopodstatnené umiestňovanie žiakov do špeciálnych škôl a tried.
- Pokračovanie v oddelenom vzdelávaní v učebnej triede vo vyšších ročníkoch po ukončení núltého ročníka.
- Oddelovanie rómskych žiakov v samostatných a špeciálne označených učebných triedach (A,B,C,D,E a pod.) podľa schopností alebo podľa miesta bydliska žiakov.
- Neopodstatnená redukcia učiva, prerušovanie prestávok a skracovanie vyučovacích hodín tak, aby sa rómski žiaci v školskom prostredí nestretávali so žiakmi z intaktnej skupiny.
- Poskytovanie zníženého štandardu priestorového a materiálno-technického vybavenia škôl, učebných tried (dvojmenné prevádzky škôl, chýbajúce učebné materiály a pomôcky a pod.).

Aktivita: Predsudky v nás³⁵

Cielová skupina: učiteľ/pedagóg

Počet účastníkov: minimálne 10

Čas trvania: 45 minút

Cieľom aktivity je priblížiť pedagógom rôzne vzorce rozmýšľania o iných a sprostredkovať im úlohu kritickú (seba)reflexie pri redukcii predsudkov. Zmyslom je uvedomenie si vlastných predsudkov voči iným skupinám či komunitám v kontexte vzdelávacieho procesu rôznych skupín detí. Ide o jednoduchú, nekomplikovanú aktivitu,

ktorú často používame na našich workshopoch a tréningoch pre učiteľov. Odporúčame, aby uvedenú aktivitu viedol tréner, školiteľ alebo metodický pracovník, ktorý už má skúsenosti s vedením podobných vzdelávacích aktivít a cvičení, vrátane skúsenosti s vedením a facilitovaním diskusií z oblasti ľudských práv.

Priebeh aktivity

Pomôcky, ktoré budú k aktivite potrebné, sú flipchart, dataprojektor, fixky, písacie potreby a písací papier pre účastníkov. V úvode aktivity školiteľ predstaví tému pedagógom. Pýta sa ich, čo sú predsudky, na čo nám môžu slúžiť a naopak, kde sa pre nás alebo naše okolie stávajú prekážkou a obmedzením. Počet ľudí v jednotlivých skupinách nie je kľúčový, je na rozhodnutí školiteľa, ako pedagógov do skupín rozdelí podľa ich celkového počtu. Následne dostane každá zo skupín fotografiu, na ktorej je tvár - portrét človeka. Tieto portréty sú rôzne, sú na nich muži aj ženy, predstavitelia rôznych sociálnych a etnických skupín. Úlohou účastníkov je popísať človeka, ktorého vidia na fotografii. Popisujú ho a súčasne odhadujú, aké má vzdelanie, profesiu, či je slobodný alebo ženatý, atď. Na opis majú cca 15 minút. Po skončení opisov každá skupina krátko prezentuje človeka, ktorého má na fotografii. Po prezentácii všetkých skupín každej prezradíme skutočný opis danej osoby. V tomto momente účastníci stále ostávajú v skupinách. Dostanú chvíľu na preštudovanie si skutočného profilu toho-ktorého človeka a následne prechádzame do spoločnej reflexie.

Záver aktivity a reflexia

V závere aktivity reflektujeme, na základe akých kritérií sme v skupinách predpokladali a prisudzovali, že človek na fotografii má práve také (a nie iné) povolanie a vzdelanie. Rozmýšľame, podľa čoho sme posudzovali jeho rodinný a spoločenský status. Účastníci uvažujú, ako premýšľali o ľuďoch z fotografií, kde a prečo sa „zmýlili“

35 Cvičenie je inšpirované aktivitami občianskeho združenia Liga za ľudské práva v rámci projektu zameranom na predsudky, ktorý prostredníctvom školení a workshopov pracuje so študentmi základných škôl.

a kde naopak odhadli človeka správne. Vnímajú tiež, ako sa pri aktivite cítili a čo bolo pre nich počas nej náročné.

rómskych žiakov v školách sa opierajte o Index školskej segregácie.

Otázky školiteľa pre pedagógov

- Aké role vznikli v skupinách a prečo?
- Ako nás ovplyvňujú naše predsudky?
- Čo s nimi robíme alebo dokážeme robiť?
- Ako rozmýšľame o deťoch v učebných triedach?
- Snažíme sa o vytváranie úsudku na základe skutočných a overených informácií, ktoré prijímame od žiakov a rodičov?
- Akými spôsobmi by sme mohli aktívne - individuálne alebo kolektívne - pracovať s vlastnými predsudkami voči deťom v triede či v škole?

Otázky a diskusia

Pri diskusiách, hľadaní a formulovaní riešení na odstránenie neopodstatneného oddeľovania alebo vylúčenia

- Diskutujte o tom, čo všetko podľa vás prispieva k nesprávnej diagnostike rómskych žiakov, na základe ktorej sú na Slovensku neoprávnene umiestňovaní do prúdu špeciálneho vzdelávania.
- Ako by mal podľa vás vyzerat re-diagnostický proces rómskych žiakov v špeciálnych školách/triedach? Čo všetko by si mal zo strany pedagóga vyžadovať ich návrat do prostredia základnej školy?
- Uvedte, akým spôsobom, podľa akých kritérií a cieľov pracujete so zmiešanými skupinami žiakov vo vašej škole/učebnej triede, aby ste v rovesníckych kolektívoch posilňovali vzájomný rešpekt, úctu a spoluprácu.
- Premýšľajte, diskutujte a formulujte opatrenia, ktoré zabezpečia pre rómskych žiakov štandardné materiálo-technické a priestorové vybavenie potrebné pre ich úspešnú výučbu.

FOTO: eduRoma

III. Fyzické oddelenie alebo vylúčenie

- Oddelené triedy s rómskymi žiakmi vo vnútri základných a špeciálnych škôl, ktoré sú často umiestnené na samostatných poschodiach, v oddelených pavilónoch alebo v budovách s oddeleným samostatným vchodom.
- Oddelené stravovanie v školskej jedálni, rozdielne poskytovanie stravy (teplej a suchej) a stravovacích služieb, oddelené hygienické zariadenia.
- Oddelovanie žiakov v rámci voľnočasových aktivít, školských výletov, školských podujatí alebo vylúčenie rómskych žiakov zo systému neformálneho vzdelávania.

Otázky a diskusia

Pri diskusiách, hľadaní a formulovaní riešení na odstránenie neopodstatneného oddelovania alebo vylúčenia rómskych žiakov v školách sa opierajte o Index školskej segregácie.

- Diskutujte v skupinách a uveďte, ktoré základné atribúty by mala obsahovať stratégia vašej školy, aby cielene vyvažovala sociálnu a etnickú skladbu vyučovacieho prostredia.
- Diskutujte, odôvodnite a navrhните, na ktorých vyučovacích predmetoch by sa žiaci vašej školy mohli vzdelávať spolu v rôznych vekových skupinách.
- Zamyslite sa a uveďte, ktoré aktivity zo základov stolovania a zdravého stravovania môžete využiť v školskej jedálni pri spoločnom stravovaní rómskych a nerómskych žiakov.

- Diskutujte a uveďte hlavné dôvody, ktoré spôsobujú, že rómski žiaci nenavštevujú poobedňajšie vzdelávacie aktivity (centrum voľného času, školský klub detí a pod.).
- Čo by podľa vás pomohlo zlepšiť účasť rómskych žiakov na školských výletoch a rekreáciách?

Cvičenie

Pozorne si prečítajte uvedený príklad oddeleného vzdelávania rómskych a nerómskych žiakov v jednej škole a a) identifikujte podľa Indexu školskej segregácie v uvedenom modelovom prípade dopady oddeleného vzdelávania na obe skupiny žiakov, b) skúste sa zamyslieť nad príčinami odlišných prístupov pedagógov v oboch prezentovaných učebných triedach, c) diskutujte a podľa Indexu školskej segregácie následne navrhните zlepšenia vzdelávania v prípade obidvoch skupín žiakov.

MODELOVÝ PRÍKLAD

Pri zúčastnenom pozorovaní sa dozvedáme, že pedagogické postupy v triede na druhom stupni základnej školy, do ktorej chodia iba rómski žiaci, kladú väčší dôraz na ich disciplínu, dodržiavanie formálnych pravidiel a udeľovanie sankcií a pokarhaní. Učítelia sa málo venujú obsahu vyučovania a rovnako málo sa venujú uplatňovaniu stratégií a metód tak, aby podali učivo žiakom zrozumiteľne. Naopak, v druhej pozorovanej triede, ktorá je tiež na druhom stupni rovnakej základnej školy, sa nerómski žiaci nehlásili, prekrikovali sa, no napriek tomu neboli zo strany pedagóga usmerňovaní. V obidvoch triedach bola pozorovaná absencia interakcií a podpora pozitívnych vzťahov medzi žiakmi a učiteľom.³⁰

36 Alica Petrasová, Výsledky zúčastneného pozorovania v škole v oddelených triedach s rómskymi a nerómskymi žiakmi, interný materiál, eduRoma - Roma Education Project, 2015.

Aktivita

Budovanie otvorenej školskej knižnice ako forma odstraňovania alebo predchádzania fyzického oddelovania alebo vylúčenia žiakov v školskom prostredí.

Odporúčame vedeniu škôl vybudovať spolu s učiteľmi a žiakmi otvorenú školskú knižnicu na permanentne dostupnom a otvorenom priestranstve (napríklad na chodbe), pretože môže zásadným spôsobom ovplyvniť posilňovanie interakcie a zvyšovanie kvality vzdelávania medzi rôznymi vekovými, sociálnymi a etnickými skupinami žiakov. Koncept otvorenej knižnice dáva do vzájomnej rovnováhy dve dôležité zložky pri odstraňovaní segregácie v škole:

- a. prirodzene povzbudzuje vzájomnú interakciu medzi rôznymi skupinami žiakov, a súčasne
- b. zvyšuje jazykové a komunikačné kompetencie žiakov, pričom dvíha kvalitu celkového vzdelávania v škole.

Skúsenosti s budovaním otvorených školských knižníc pri odstraňovaní segregácie žiakov a podpore ich vzájomnej interakcie sme získali v základných školách v Šarišských Michaľanoch a Žiline na Jarnej ulici.³⁷

Predtým, ako v škole začneme s tvorbou otvorenej školskej knižnice, je vhodné urobiť si prieskum medzi žiakmi, učiteľmi a rodičmi, ktorý napovie, aká je úroveň

FOTO: eduRoma

37 V roku 2021 sme skúsenosti a poznatky eduRomy pri tvorbe programu otvorenej školskej knižnice odovzdali ďalej na pôde Metodicko-pedagogického centra, ktoré ich premietlo do štátnej stratégie budovania knižníc v školách so sociálne znevýhodnenými žiakmi.

čitateľskej gramotnosti v škole. Nateraz môžeme vychádzať z týchto východiskových zistení³⁸:

1. Neschopnosť porozumieť písanému textu sa pri rómskych žiakoch stáva fatálnou už v treťom a štvrtom ročníku základnej školy, keď podmienkou úspešnosti štúdia začína byť aj samoštúdium a príprava na vyučovanie v domácom prostredí.
2. Z objektívnych dôvodov (čitateľská negramotnosť, veľmi slabá slovná zásoba, nepodnetné prostredie) sa tieto deti nedokážu na vyučovanie pripravovať samostatne doma, a teda nedokážu splňať nároky požadované školou.
3. Takéto deti nezažívajú radosť zo vzdelávania, nenapĺňajú očakávania učiteľov, zaostávajú za spolužiakmi a tomu úmerne klesá ich motivácia učiť sa a spolupracovať v kolektíve.
4. Zhoršujúce sa učebné výsledky sa prejavujú aj zhoršujúcim sa správaním a stávajú sa ďalším dôvodom pre vyčleňovanie týchto detí od ostatných rovesníkov.
5. Ak rómske deti nemajú zaostávať za deťmi z majority a majú byť plnohodnotnou súčasťou zmiešaných kolektívov, je nevyhnutné podporovať u nich rozvoj čitateľskej gramotnosti v rámci formálneho, ale aj neformálneho vzdelávania.
6. Schopnosť čítať s porozumením je základným predpokladom pre nadobúdanie potrebných vedomostí, pre rozvoj kritického a kreatívneho myslenia a budovanie inkluzívnych tried a škôl, kde sa všetci budú cítiť ako skutočne plnohod-

notná súčasť kolektívu a výchovno-vzdelávacieho procesu.

7. V školách absentuje interpersonálna a interkulturná interakcia medzi žiakmi a takmer úplne absentujú kooperatívne činnosti žiakov v procese rozvoja ich čitateľskej gramotnosti. Neotvára sa priestor na vedenie dialógu a diskusie, na argumentovanie a premýšľanie.
8. Školské knižnice na Slovensku sú nedostatočne vybavené, nedisponujú aktuálnym a pre deti príťažlivým knižným fondom. Často sú to priestory uzamknuté a neprístupné pre deti.
9. Viacero detí doma nikto nevedie k čítaniu, niektorí rodičia si nemôžu dovoliť kupovať knihy a v mnohých prípadoch je regionálna knižnica natoľko vzdialená, že sa do nej prakticky nedostanú.

Berúc do úvahy uvedené východiskové situácie, diskutujte a následne formulujte konkrétne aktivity tak, aby naplnili nižšie uvedené programové oblasti otvorenej školskej knižnice.

38 Ide o základné zmapovanie potrieb pre rozvoj čitateľskej gramotnosti rómskych žiakov z roku 2019, ktoré bolo realizované pre potreby rozvoja interného metodického materiálu občianskeho združenia eduRoma - Roma Education Project s názvom Podíme spolu čítať.

Návrh rozvojového programového plánu otvorenej školskej knižnice

Programové oblasti otvorenej školskej knižnice	Rozvojové ciele jednotlivých programových oblastí školskej knižnice	Diskutujte, navrhňte a sformulujte konkrétne aktivity tak, aby napĺňali jednotlivé ciele programových oblastí
KNIHY A ROZVOJ ČITATELSKEJ GRAMOTNOSTI V ŠKOLE	Rozvoj slovnej zásoby a čitateľskej gramotnosti rómskych a nerómskych detí s nízkou slovnou zásobou a nízkou motiváciou k učeniu na 1. stupni.	?
KNIHY A ROZVOJ MEDZILUDSKÝCH VZŤAHOV, ZVYŠOVANIE MOTIVÁCIE K ČÍTANIU	Podpora a rozvoj sociálnych a interkultúrnych vzťahov medzi žiakmi, odstránenie predsudkov a stereotypov, zvyšovanie motivácie k čítaniu a porozumeniu písaného textu, zvyšovanie schopnosti kriticky a kreatívne myslieť, zvyšovanie schopnosti interpretovať a spolupracovať.	?
KNIHY A SPOLUPRÁCA S RODIČMI V ŠKOLE	Pravidelná účasť rodičov v škole na individuálnom rozvoji čitateľskej gramotnosti svojich detí; zlepšenie kontaktu, interakcie a komunikácie – najmä chudobných rodičov a rodičov z iných kultúr – so školou a ostatnými žiakmi; budovanie vzájomnej dôvery; budovanie pozitívneho vzťahu k čítaniu cez blízku osobu.	?

Programové oblasti otvorenej školskej knižnice	Rozvojové ciele jednotlivých programových oblastí školskej knižnice	Diskutujte, navrhňte a sformulujte konkrétne aktivity tak, aby napĺňali jednotlivé ciele programových oblastí
KNIHY A ROZVOJ KOMUNITNEJ ZLOŽKY ŠKOLY	<p>Otvorenie školy širšej komunity – dobrovoľníkom, seniorom – a zapojenie tejto komunity do rozvoja čitateľskej gramotnosti, transkultúrneho a medzigeneračného dialógu; zvýšenie reputácie školy a jej príťažlivosti pre rôzne skupiny žiakov, respektíve rodičov.</p>	<p>?</p>
BUDOVANIE OTVORENEJ ŠKOLSKEJ KNIŽNICE	<p>Sprístupnenie aktuálnych moderných kníh, vybraných podľa vekovej, jazykovej, interkultúrnej a sociálnej skladby školy a záujmových okruhov žiakov tak, aby u detí efektívne rozvíjali emocionálnu, hodnotovú, sociálnu a kognitívnu zložku ich osobnosti. Zabezpečenie dostupného, pohodlného, bezpečného a interaktívneho priestoru novej otvorenej knižnice pre žiakov (koberec, sedacia súprava, police pre nové knihy a pod.).</p>	<p>?</p>

Benefity otvorenej školskej knižnice

- Prístup ku knihám je pre všetkých žiakov v škole neustále dostupný a bezplatný.
- U detí sa buduje prirodzený pozitívny vzťah ku knihám a k čítaniu.
- Zlepšuje sa slovná zásoba žiakov.
- Zlepšujú sa medziľudské vzťahy medzi žiakmi.
- Otvorená knižnica podporuje prirodzenú integráciu detí do žiackeho kolektívu.
- Program knižnice vťahuje do aktivít aj rodičov, zlepšuje komunikáciu a spoluprácu školy s rodičmi, a tiež spoluprácu medzi rodičmi samotnými.
- Program otvorenej knižnice vťahuje do aktivít širšiu komunitu aktérov, rozvíja medzigeneračný dialóg, vylepšuje celkový obraz školy a zvyšuje jej príťažlivosť pre širšiu komunitu (prevencia „bieleho odlivu“ žiakov do okolitých škôl).

FOTO: eduRoma

IV. Symbolické oddelenie alebo vylúčenie

Symbolické vylúčenie môže v škole, respektíve učebnej triede nastať aj v prípade spoločného vzdelávania rómskych a nerómskych žiakov. Spočíva vo vytváraní nižšieho statusu rómskych žiakov, ich stigmatizácie a nedostatočného záujmu o nich, a to napríklad tým, že sú umiestňovaní v zadných laviciach zmiešaných učebných tried.

Oddelovanie rómskych žiakov prostredníctvom vytvárania vzdelávacích prúdov a smerov so špeciálnym zameraním (napríklad prírodopisný a matematický prúd pre väčšinu žiakov a praktický prúd pre rómskych žiakov).

Symbolické vylúčenie sa môže tiež týkať vytvárania špecifických voľnočasových aktivít a školských podujatí pre rómskych žiakov (napríklad oddelená školská besiedka s rómskym a nerómskym Mikulášom, oddelený vianočný večierok a pod.).

Aktivita: V tme³⁹

Téma: fyzické oddelenie/vylúčenie

Cielová skupina: učiteľ/pedagóg

Počet účastníkov: minimálne 10

Čas trvania : 1 hodina

Cieľ

Aktivita V tme je určená pre pedagógov, učiteľov, pedagogických asistentov a ďalšie pozície ľudí sprevádzajúcich deti a žiakov. Cieľom aktivity je zamyslieť sa nad oddelovaním a vylúčením z kolektívu, ktoré sa deje bez opodstatnených dôvodov. Rovnako je zmyslom aktivity pochopiť fyzické oddelenie ako jeden zo spôsobov segregácie

realizovanej vo vzdelávacích inštitúciách. Odporúčame, aby uvedenú aktivitu viedol tréner, školiteľ alebo metodický pracovník, ktorý už má skúsenosti s vedením podobných vzdelávacích aktivít a cvičení, vrátane skúseností s vedením a facilitovaním diskusií z oblasti ľudských práv.

Priebeh aktivity

Na realizáciu aktivity budeme potrebovať väčšiu miestnosť a šatky na zaviazanie očí. Pre dodržanie bezpečnosti pre realizáciu aktivity je vhodné, aby bol priestor prázdny - bez nábytku a iných prekážok. Aktivita je efektívnejšia s väčším počtom účastníkov. Malo by ich byť minimálne 10. Je na rozhodnutí školiteľa, či v úvode účastníkom prezradí názov (témy) a zmysel aktivity. Z nášho pohľadu môže byť aktivita efektívnejšia, ak účastníci túto informáciu nemajú v predstihu, pretože tak u nich môže dôjsť k tzv. „aha efektu“. V úvode aktivity predstavíme jej pravidlá a priebeh. Účastníci už vedia, že ich úlohou bude zoradiť sa podľa veľkosti čísiel, ktoré im budú povedané. V tejto fáze aktivity dostanú 10 minút na to, aby si zvolili stratégiu, pomocou ktorej úlohu splnia. Pri vytváraní stratégie je dôležité nezabúdať na to, že účastníci musia mať počas neskoršieho zoraďovania sa po celý čas zatvorené oči a nesmú sa medzi sebou rozprávať.

Po uplynutí desiatich minút si účastníci zaviažu oči šatkami a po jednom ich premiestňujeme do priestoru, v ktorom bude aktivita prebiehať. Na ceste do tohto priestoru im povieme ich číslo. Takmer všetci účastníci dostanú čísla, ktoré sú relatívne blízko seba - teda napríklad čísla medzi 20 až 40. Jednému alebo dvom účastníkom však vedúci aktivity prideli čísla, ktoré sú mimo daného rozmedzia. Samotná aktivita začína na pokyn jej realizátora a to vtedy, keď sú všetci účastníci v priestore

39 Aktivita pochádza z Didaktických materiálov lektorského školenia ALKP - Asociácie lektorov a kariérnych poradcov. Inšpiráciou k danej aktivite je tiež detská kniha Strakáč a Tioni od Daniela Rušara, ktorá je príbehom o inakosti, oddelení sa od spoločnosti fyzicky aj emocionálne a následne o hľadani sily v priateľstve a jednote.

a každý pozná svoje číslo. Môžu sa teda v priestore začať pohybovať a pokúsiť sa podľa zvolenej stratégie usporiadať do radu vedľa seba podľa veľkosti svojich čísel. Predpokladaný čas na túto fázu aktivity je cca 20 minút.

Záver aktivity a reflexia

Po uplynutí 20 minút oznámime účastníkom, že aktivita sa skončila. Ostanú stáť na svojich miestach v rade a môžu si dať dole šatky z očí. Postupne nahlas hovoria svoje čísla a nasleduje krátka reflexia toho, ako sa im podarilo aktivitu splniť. Kde sa zaradili ľudia s číslami, ktoré boli mimo štandardne vyhradeného číselného rámca? Následne sa s účastníkmi vrátíme do priestoru, kde si môžeme sadnúť - najlepšie do kruhu, aby sme sa seba videli. V tejto aktivite je veľmi dôležitá reflexia, odporúčame preto vyhradiť si na ňu dostatočný čas.

Otázky na účastníkov

- Čo si myslíte, prečo sme robili túto aktivitu? (Pýtame sa v prípade, že sme tému fyzického oddelenia neprežrádzali vopred.)
- Ako ste sa pri aktivite cítili?
- Čo bolo pre vás pri aktivite najťažšie?
- Cítili ste sa bezpečne?
- Kam ste zaradili účastníkov s úplne odlišnými číslami a ako sa pri tom cítili?

Špeciálne sa obraciame sa k účastníkom, ktorí v aktivite zohrali úlohu „vylúčeného“. Je potrebné ponúknuť im priestor na vyjadrenie emócií z aktivity, a tiež facilitovať prípadné nepríjemné či negatívne emócie. Po tejto reflexii prejdeme do diskusie o fyzickom oddelení, respektíve vylúčení a to tak, že naše emócie z aktivity, kde zohráva úlohu akési číslo, premostíme na žiakov, ktorí sú bezdôvodne oddelovaní alebo vylučovaní v školách.

Otázky a diskusia

Pri diskusiách, hľadaní a formulovaní riešení na odstránenie neopodstatneného oddelovania alebo vylúčenia rómskych žiakov v školách sa opierajte o Index školskej segregácie.

- Aké zásadné rozdiely pozorujete na vyučovacej hodine medzi chlapcami a dievčatami, alebo medzi žiakmi zo strednej vrstvy a žiakmi z chudobných rodín?
- Popíšte, akú cieľnú stratégiu využívate v učebnej triede pri práci so zmiešaným kolektívom žiakov? Aké techniky, stratégie a postupy využívate, aby ste podporili a zvýšili spoluprácu medzi rôznymi žiakmi?
- Skúste diskutovať a premýšľať o tom, z akých dôvodov sú rómski žiaci často umiestňovaní do zadných lavíc. Aké benefity to prináša im a aké vyučujúce-mu?
- Čo si myslíte, prečo by žiaci z vylúčených komunit mali v škole nadobúdať a rozvíjať počítačové zručnosti? Aké benefity z toho vo vyučovacom procese plynú pre učiteľa a aké pre samotných žiakov?

Cvičenie

Pozorne si prečítajte uvedený príklad čerstvo preradenej rómskej žiačky do kolektívu nerómskych spolužiakov. Diskutujte podľa Indexu segregácie o prístupe učiteľa aj o postojoch jej spolužiakov. Navrhните, ako by ste v danej situácii postupovali, aby mali zo spoločného vzdelávania prospech všetci žiaci.

MODELOVÝ PRÍKLAD

Pri zúčastnenom pozorovaní sa dozvedáme, že pedagogické postupy v triede na druhom stupni

základnej školy, do ktorej chodia iba rómski žiaci, kladú väčší dôraz na ich disciplínu, dodržiavanie formálnych pravidiel a udeľovanie sankcií a pokarhaní. Učiteľia sa málo venujú obsahu vyučovania a rovnako málo sa venujú uplatňovaniu stratégií a metód tak, aby podali učivo žiakom zrozumiteľne. Naopak, v druhej pozorovanej triede, ktorá je tiež na druhom stupni rovnakej základnej školy, sa nerómski žiaci nehlásili, prekrikovali sa, no napriek tomu neboli zo strany pedagóga usmerňovaní. V oboch triedach bola pozorovaná absencia interakcií a podpora pozitívnych vzťahov medzi žiakmi a učiteľom.

ZAPAMÄTÁME SI

Doučovanie rómskych žiakov nie je segregácia.

Za školskú⁴⁰ segregáciu sa nepovažujú dočasné vyrovnávacie opatrenia (v zmysle paragrafu 8a antidiskriminačného zákona). Musia však sledovať legitímny cieľ a prostriedky na jeho presadzovanie musia byť primerané. Ide len o dočasné opatrenia, ktoré musia byť priebežne monitorované. Patrí sem napríklad doučovanie rómskych detí v komunitnom centre, prípravné kurzy pre rómskych uchádzačov o štúdium na univerzite alebo strednej škole, a pod.⁴¹ Z tohto dôvodu môže byť doučovanie legitímnym a efektívnym nástrojom pri desegregácii rómskych žiakov v školách a pri ich úspešnej príprave pre ďalšie vzdelávanie.

FOTO: eduRoma

40 Alica Petrasová, Zúčastnené pozorovanie v škole, interný výskumný materiál, eduRoma - Roma Education Project, 2015.

41 In: Jarmila Lajčáková/Vlado Rafael/Michal Zálešák/Jozef Miškolci/Alica Petrasová, Školy proti segregácii. Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov, eduRoma - Roma Education Project, 2017, str. 25, dostupné online na <https://eduroma.sk/docs/skoly-proti-segregacii.pdf>.

3.2. Ako postupovať pri zhotovovaní desegregačného plánu školy

Desegregačný plán školy pomáha identifikovať podhubie, ktoré spôsobuje segregáciu, a súčasne navrhnúť potrebné kroky, ktoré by mali zriaďovateľ, riaditeľ školy a učitelia podniknúť na jej odstránenie alebo prevenciu. Pri zostavovaní desegregačného plánu školy je dôležité, aby sme mali na pamäti predovšetkým cieľové skupiny, s ktorými pracujeme alebo budeme pracovať, a ktorých zloženie má významný vplyv na samotnú kvalitu vzdelávania v škole. V tomto prípade hovoríme o vplyvoch tzv. rovesníckych efektov (peer effect) na vzdelávanie. V našom prípade ide o zloženie segregovaných alebo integrovaných, rôznych etnických a sociálnych skupín žiakov, ktoré ovplyvňujú celkovú úroveň vzdelávania v školskom prostredí.

Už v samotnej definícii segregácie upozorňujeme na to, že takáto forma oddeleného vzdelávania okrem iného automaticky znižuje jeho kvalitu. Platí však tiež, že nepremyslená školská integrácia dlhodobo oddelených rómskych a nerómskych žiakov môže spôsobiť šok, vyvolať tenzie či nedorozumenia, a preto aj (dočasne) znížiť kvalitu vyučovacieho procesu. Naopak, pri premyslenej a cielenej integrácii môže spoločné vzdelávanie priniesť

žiakom, učiteľom a rodičom dôležité benefity už z krátkodobého hľadiska.

Prínosy realizácie desegregačného plánu školy

Rovesníci nielen „tlačia“, ale aj „ťahajú“⁴²

Školské prostredie je prvým a často jediným prostredím, v ktorom si väčšina rómskych žiakov z vylúčených komunít má šancu budovať vzťahy so svojimi rovesníkmi z väčšinovej spoločnosti. O tom, že budovanie rovesníckych vzťahov v školskom prostredí má významný vplyv na sociálne učenie žiakov, hovoria viaceré výskumné zistenia a dlhodobé pozorovania.⁴³

- Ukazuje sa, že priateľstvá medzi deťmi sú spojené s lepšími postojmi k rodinným vzťahom, vyššou sebaúctou a nižším rizikom depresie.

42 Spracované podľa výskumných zistení o vplyve rovesníckych efektov. Dostupné online na <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/peer-effects>.

43 Výskum Národnej koalície pre diverzitu škôl (NCSD) zistil, že integrované školy ponúkajú mnoho výhod: 1. Integrované školy v priemere fungujú na vyššej úrovni s väčším zapojením rodičov, menšou fluktuáciou učiteľov a väčším množstvom dostupných kvalitnejších zdrojov. 2. Študenti integrovaných škôl dosahujú nielen vyššie úrovne v matematike, prírodných vedách, jazyku a čítaní, ale profitujú aj neakademickým spôsobom, ako je: a) znížená úroveň rasových a etnických predsudkov, b) vylepšená schopnosť orientovať sa v multikultúrnom prostredí, c) zlom v stereotypoch a obavách z iných etnických skupín prenášaných medzi generáciami, d) lepšie celkové zdravie a pohoda. In: Classroom Segregation: History and Current Impact on Student Education, uverejnené na School of Education - Online Program, august 2020, dostupné online na <https://soeonline.american.edu/blog/classroom-segregation>.

- Prijatie skupinou rovesníkov u žiakov tiež predpokladalo nadobúdanie ašpirácií na vyššie vzdelanie, lepšie školské výsledky a pracovné úspechy.
- Ukazuje sa, že odmietnutie rovesníkov je spojené s neskorším neprispôsobením sa v školskej sfére (napríklad slabé výsledky či predčasne ukončenie školskej dochádzky).
- Výskumné zistenia tiež hovoria, že deti, ktoré majú priateľov, sú sociálne kompetentnejšie a majú menej psychosociálnych problémov ako deti bez priateľov.
- Deti a mladí ľudia, ktorých priatelia prejavujú antisociálne alebo problémové správanie, majú oveľa väčšiu pravdepodobnosť, že sami preberú tento druh správania. Tento proces prebieha u rovesníkov nenápadne – prostredníctvom modelovania alebo prostredníctvom konverzačných a behaviorálnych odmiern (napríklad smiech, keď rovesníci opisujú deviantné činy, ktorých sa dopustili a pod.).
- Vplyvy rovesníkov sú aj nepriame (založené na tzv. referenčnej sile). Pôsoje a správanie detí a mladých ľudí ovplyvňujú aj preto, že ostatní ich obdivujú a chcú byť ako oni, alebo sa s nimi stotožňujú. Rovesníci preto nielen „tlačia“, ale aj „ťahajú“.

Je dôležité mať na pamäti, že celkový proces učenia prebieha už od samotného vstupu žiaka do školského prostredia medzi rovesníkov, a nie iba v obsahoch konkrétnych učebných predmetov. Inými slovami, cielená a premyslená pedagogická práca pri desegregácii (smerom k školskej integrácii, ktorú je potrebné dotiahnuť až na úroveň inkluzívneho vzdelávania) rôznych rovesníckych skupín môže u žiakov významne ovplyv-

ňovať aj viac, než len dosahovanie učebných výsledkov. Zásadnou výzvou pre pedagógov je preto rozpoznať pri desegregácii prepojenie rovesníckych vzťahov na školský a celkový životný úspech žiakov.

Okrúhly stôl ako forma prevencia vzniku konfliktov a šírenia dezinformácií

Predtým, ako začneme zhotovovať desegregačný plán, je dôležité vtiahnuť do procesu nielen hlavné subjekty vzdelávania (učiteľ, žiak, rodič), ale aj zástupcov, osobnosti a autority zo širšej komunity, v ktorej sa škola nachádza. Je to dôležité najmä pre školy, ktoré už segregované sú, no rozhodli sa, že podstúpia desegregačný proces. Postupné zblížovanie sa dlhodobo oddelených skupín žiakov môže so sebou priniesť množstvo nedorozumení a tenzií. Odporúčame preto zriadiť v škole okrúhly stôl, ktorý zabezpečí spoločnú participáciu na desegregačnom pláne školy zo strany všetkých prizvaných zástupcov.

Zabezpečte tak pravidelnú spoluprácu na desegregačnom procese zo všetkých zúčastnených strán, ktoré významne ovplyvňujú každodenný život nielen školy, ale aj obce, v ktorej sa škola nachádza. Vďaka okrúhlemu stolu zabezpečíte komunitu potrebný prísun pravdivých informácií, obmedzíte pri desegregačnom procese šírenie nepravd, vznik zbytočných tenzií a nedorozumení.

Keď budete organizovať okrúhly stôl k zhotoveniu a monitorovaniu plnenia desegregačného plánu školy, identifikujte okrem žiakov, učiteľov a rodičov aj formálne a neformálne autority zo širšej školskej komunity. Môže ísť napríklad o zástupcov miestnej cirkvi, mimovládnych organizácií, aktivistov, dobrovoľníkov, seniorov alebo zamestnávateľov. Je rovnako dôležité, aby okrúhly stôl zvolávala rešpektovaná miestna delegovaná autorita a aby to robila pravidelne. V našom prípade to je najčastejšie vedenie školy alebo obce.

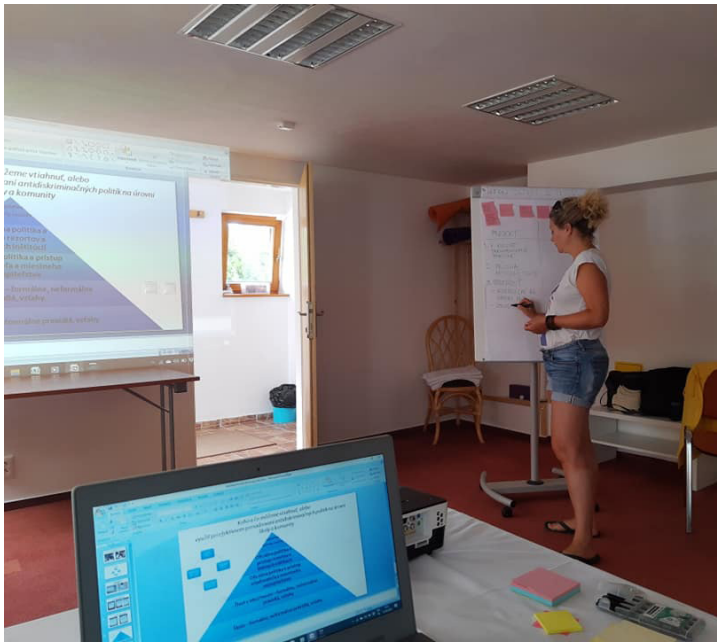

FOTO: eduRoma

Štyri kroky k úspešnej realizácii desegregačného plánu školy

Desegregačný plán školy vychádza z Indexu školskej segregácie. Podľa jeho siedmich základných oblastí navrhujeme pre zriaďovateľov škôl, riaditeľov a pedagógov konkrétne aktivity a postupy, ktoré môžu mať bezprostredný desegregačný, integračný alebo inkluzívny cha-

rakter. Veríme, že pri premýšľaní a diskusiách o každej z oblastí Indexu neskôr sami navrhnete ďalšie účinné aktivity, postupy a opatrenia, ktoré môžu desegregačný plán obohatiť a urobiť z neho ešte účinnejší nástroj zmeny vo vašej škole.

Návrh desegregačného plánu školy

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy ⁴⁴
<h3>1. DUŠEVNÉ ZDRAVIE</h3> <p>Segregované vzdelávanie spôsobuje nezdravý emocionálny vývin dieťaťa a prisudzuje mu nižší spoločenský status v škole a na verejnosti.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Rómski žiaci majú spolu s ostatnými prístup do spoločnej jedálne, majú prístup k teplej a zdravej strave, ktorú škola poskytuje.• Školské prostredie vytvára pre všetky deti pocit istoty, bezpečia a rozvíja ich duševnú pohodu. Žiaci neprejavujú sociálnu fóbiu či psychosomatické prejavy v dôsledku obáv z každodennej interakcie so žiakmi z iných etnických a sociálnych skupín.• Škola má podrobne vypracovaný program pre boj a prevenciu proti šikanovaniu.• Rómski žiaci vystupujú v zmiešanom kolektíve rovesníkov prirodzene, dobrovoľne sa neufahujú (autosegregácia). Rodičia rómskych žiakov nevyžadujú od vedenia školy oddelené vzdelávanie ich detí od intaktnej skupiny žiakov.• Škola má vypracovanú stratégiu destigmatizácie školy a zvyšovania jej dobrého mena, a to tak dovnútra, ako aj smerom k širokej komunite.

⁴⁴ Často sa vedú diskusie o tom, ako si poradiť so školami, ktoré sú etnicky a sociálne homogénne (školy čisto s rómskymi žiakmi). V desegregačnom pláne navrhujeme napríklad realizovať výmenné vzdelávanie prostredníctvom kooperatívnych vyučovacích hodín v okolitých školách s intaktnou skupinou žiakov. Rovnako platí, že ak škola bude pri zhotovovaní desegregačného plánu pozorne sledovať Index segregácie, má šancu dosiahnuť v jeho jednotlivých oblastiach zmiernenie negatívnych dôsledkov segregácie na svojich žiakov.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy
	<ul style="list-style-type: none"> • Škola vedie žiakov k ochrane životného prostredia a zdravému životnému štýlu. • Škola podporuje tiež prevenciu zdravia a pravidelné základné lekárske prehliadky svojich žiakov, pri dodržiavaní hygienických štandardov úzko spolupracuje s terénnymi asistentmi zdravia. Škola má k dispozícii školského zdravotného pracovníka.
<h2 data-bbox="158 769 405 801">2. DIVERZITA</h2> <p data-bbox="158 854 713 1043">Segregované vzdelávanie bráni budovaniu rovesníckych vzťahov, vzájomného rešpektu, tolerancie a pochopenia medzi skupinami žiakov z iných etník a rôznych sociálnych skupín.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Škola sa otvorene hlási k diverzite a cielene s ňou pracuje v učebných osnovách, kurikule a školskom prostredí, ako aj v širšej školskej komunite. • Rómski žiaci sa pravidelne zúčastňujú školských kultúrno-spoločenských aktivít a podujatí v širšej komunite, okrese, regióne. • Žiaci sú v škole priestorovo integrovaní tak, aby každodenne dochádzalo k ich plnohodnotnej interakcii s ostatnými skupinami žiakov a aj s obyvateľmi v danej obci počas formálneho aj neformálneho vzdelávania. • Učiteľ cielene pracuje so zmiešaným kolektívom žiakov v učebnej triede/škole, a to pomocou techník kooperatívneho vyučovania. • Škola do projektového vyučovania zapája žiakov z rôznych prostredí a vekových skupín.

Oblasť Indexu školskej segregácie

Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy

- Škola v spolupráci s rodinou cielene podporuje účasť rómskych žiakov na rekreačných a športových aktivitách.
- Žiaci zo špeciálnych tried sa na vyučovacích hodinách, ktoré to umožňujú (hudobná, výtvarná, telesná výchova a pod.), vzdelávajú spolu so žiakmi z bežných tried.
- Rómski žiaci sa podieľajú spolu s ostatnými na vytváraní vnútorných pravidiel školy, majú tiež zastúpenie v školskom parlamente.
- Rodičia rómskych žiakov sa spolu s ostatnými pravidelne zúčastňujú školských aktivít a udalostí, spolu s ostatnými sa tiež podieľajú na živote školy a širšej komunity.
- V prípade etnicky a sociálne homogénnych škôl zriaďovateľ a riaditeľ školy podporujú lokálny systém kooperatívnych tried a škôl.
- Znamená to, že čo najväčší počet výchovno-vzdelávacích aktivít realizujú v spolupráci s inými školami, ktoré navštevujú nerómske deti. Podporujú „výmenné učenie“ medzi školami, ktoré spočíva napríklad v tom, že rómske deti jeden týždeň navštevujú školy, kde je vyšší podiel majoritných detí, a potom zas opačne.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy
	<ul style="list-style-type: none"> • Škola má ako predpoklad úspešného zvládania učiva v prostredí bežnej učebnej triedy vypracované stratégie a programy kompenzačného vzdelávania pre žiakov s rôznymi špeciálnymi vzdelávacími potrebami.
<h3>3. POROZUMENIE</h3> <p>Segregované vzdelávanie nerozvíja jazykové schopnosti a komunikačné kompetencie žiakov.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Škola pravidelne personálne zabezpečuje odborníkov (pedagogických asistentov), ktorí pomáhajú rómskym žiakom porozumieť učebnej látke v slovenčine cez ich materinský jazyk. • Škola má pre všetkých žiakov vypracovanú stratégiu rozvoja reči a čitateľskej gramotnosti. • Škola má viacjazyčnú, otvorenú, ľahko dostupnú knižnicu, a to aj v jazyku menšín, ktoré ju navštevujú. Škola podporuje viacjazyčné nápisy v školskom prostredí. • Škola poskytuje rómskym žiakom kurzy slovenského jazyka ako cudzieho jazyka. Škola poskytuje žiakom kurzy rómskeho jazyka na rozvoj ich materinského jazyka (časť vzdelávacieho procesu sa uskutočňuje v materinskom jazyku žiakov). • Škola žiakom pravidelne sprístupňuje logopedické cvičenia a intervencie.

4. PERSPEKTÍVA

Segregované vzdelávanie poskytuje nízku kvalitu formálneho a neformálneho vzdelávania žiakov (vrátane znížených priestorových a materiálno-technických štandardov vzdelávania) a nekvalitnú prípravu na ich budúce povolanie.

- Obec/škola pravidelne iniciuje rediagnostiku žiakov umiestnených v špeciálnych triedach/ školách.
- Žiaci z rôznych etník a sociálnych vrstiev dosahujú v národných/medzinárodných meraniach porovnateľné výsledky ako intaktná skupina žiakov.
- Rómski žiaci majú prístup k základným učebným pomôckam a učebným textom, majú personálnu podporu asistentov pedagóga a vzdelávajú sa v porovnateľných priestorových podmienkach, ako je to v prípade intaktnej skupiny žiakov.
- Školské kurikulum základnej školy podporuje rómskych žiakov v nadobúdaní a rozvíjaní počítačových, digitálnych zručností.
- Školské kurikulum základnej a strednej školy je zamerané a podporuje uplatnenie sa absolventov na modernom trhu práce (podporuje pracovnú integráciu sociálne znevýhodnených žiakov).
- Škola má ciele vypracovaný plán kariérneho poradenstva, ktorý žiakov neobmedzuje pri výbere ich ďalšieho vzdelávania, a ktorý napomáha naplňať ich skutočný potenciál.
- Škola žiakom ponúka učebné a študijné odbory na stredných školách, ktoré ich nestigmatizujú a nestavajú ich do stereotypných zamestnanec-kých rolí (ako napr. poskytovanie nízko-kvalifikovaných robotníckych povolaní, tiež poskytovanie učebného odboru praktická žena).

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy
	<ul style="list-style-type: none"> • Škola poskytuje sociálne znevýhodneným žiakom a ich rodinám komplexné informácie o možnostiach získania štipendií pre ich ďalšie (stredoškolské a vysokoškolské) vzdelávanie. • Rómski žiaci majú zabezpečený prístup aj k neformálnym aktivitám školy. • Škola je zaradená medzi poskytovateľov druhošancového vzdelávania. Znamená to možnosť a dostupnosť dokončiť si základnú školu v dospelosti.
<p>5. MOBILITA</p> <p>Segregované vzdelávanie prehĺbuje mieru izolácie, sociálneho vylúčenia a ekonomickú závislosť žiakov a ich rodín.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Elokované pracoviská materských, základných a stredných škôl nie sú zriaďované v bezprostrednej blízkosti vylúčených komunit alebo priamo v nich. • Zriaďovateľ má v spolupráci s príslušným školským úradom cielene vypracovanú stratégiu určovania školských obvodov tak, aby podporovali sociálnu mobilitu a vyvažovali sociálnu a etnickú skladbu škôl a školských zariadení v danom okrese či regióne. • Školy majú vybudované bezbariérové vstupy do priestorov. • Zriaďovateľ má v spolupráci s príslušným dopravným podnikom cielene nastavené autobusové a vlakové grafiky tak, aby nepodporovali priestorovú segregáciu a umožnili aj rómskym

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy
	<p>žiakom bezpečne a načas navštevovať spolu s ostatnými príslušnú školu a zúčastňovať sa aj voľnočasových aktivít.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stredná škola poskytuje rómskym žiakom kvalitné duálne vzdelávanie v prostredí etablovaných firiem príslušného regiónu vrátane poskytovania najaktuálnejších informácií o možnostiach uplatnenia sa na modernom trhu práce. Škola iniciuje rozvoj finančnej gramotnosti žiakov.
<h2>6. SPOLUNAŽÍVANIE</h2> <p>Segregované vzdelávanie zvyšuje konflikty medzi rôznymi skupinami obyvateľstva v jednotlivých lokalitách a dlhodobo polarizuje spoločnosť.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Škola má vypracovanú stratégiu mediálnej výchovy prostredníctvom rozvoja kritického myslenia a aktívne vystupuje proti šíreniu dezinformácií vrátane nepravdivých informácií o národnostných menšinách a etnických skupinách na sociálnych sieťach, v médiách a vo verejnom priestore. • Školské prostredie sa otvorene hlási k podpore rôznorodosti a podporuje medzigeneračný dialóg (aj na svojich sociálnych sieťach). • Škola vo svojom vzdelávacom programe cielene pracuje s informáciami a témami z oblasti histórie Rómov a iných národnostných menšín žijúcich na Slovensku. • Zriaďovateľ a škola poznajú a využívajú aktivity zamerané na prevenciu a mediáciu konfliktov.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované aktivity a postupy pri zostavovaní a realizácii desegregačného plánu školy
	<ul style="list-style-type: none"> • Škola podporuje stretnutia rodičov v rámci komunity, posilňuje možnosti vzájomnej spolupráce a spoznávania sa. • Škola sa zapája do národných a medzinárodných aktivít (napríklad do podujatia Futbalom proti rasizmu), ktorých účelom je bojovať proti rasizmu, intolerancii a xenofóbii v spoločnosti. • Škola medzi učiteľmi, žiakmi a rodičmi vytvára otvorené a cielené partnerstvá s ďalšími aktérmi pôsobiacimi v širšej školskej komunite (zastupiteľstvo obce/mesta, kultúrne organizácie, ľudskoprávne mimovládne organizácie, súkromné firmy a pod.).
<h2 data-bbox="158 1011 447 1043">7. HODNOTENIE</h2> <p data-bbox="158 1096 716 1283">Segregované vzdelávanie v praxi naďalej drží aj fakt, že zo strany samospráv a štátnych inštitúcií nie je uspokojivo monitorované a jeho odstraňovanie nie je dostatočne vymáhané.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Škola/obec/mesto pravidelne vyhodnocujú harmonogram plnenia školského desegregačného plánu • Škola má vypracované výskumné, hodnotiace a monitorovacie postupy na sledovanie úspešnosti plnenia jednotlivých oblastí desegregačného plánu. • Obec/mesto má zriadenú anonymnú linku a online možnosti oznámenia podozrení zo segregácie žiakov v okolitých školách. • Škola/obec/mesto má k dispozícii nevyhnutné materiálno-technické a finančné prostriedky, ako aj personálne a priestorové kapacity na efektívnejšiu realizáciu desegregačného plánu.

3.3. Ako postupovať, aby v školách nedochádzalo k resegregácii – domáce úlohy pre ministerstvo školstva

Odstraňovanie akejkoľvek formy diskriminácie v školskom prostredí je v súčasnosti ponechané len na nezávislé iniciatívy a postoje samotných pedagógov, riaditeľov a zriaďovateľov škôl. Pri desegregačnom procese sa aktuálne nemáme možnosť oprieť o všeobecne platnú a účinnú školskú legislatívu, ani o pravidelnú metodickú,

finančnú alebo personálnu podporu. Pri týchto nedostatkoch zo strany štátu sa preto školám a zriaďovateľom môže stať, že si pri odstraňovaní segregácie opäť zvolia zdanlivo ľahšiu formu a vrátia sa k pôvodnému neželanému stavu diskriminačného vzdelávania.

FOTO: eduRoma

Niektoré z oblastí, pri ktorých je nevyhnutná spolupráca medzi zriaďovateľmi škôl a ministerstvom školstva pri odstraňovaní školskej segregácie

Ministerstvo školstva, vedy výskumu a športu SR (ďalej len ministerstvo školstva) by preto malo zabezpečiť, aby bolo odstránenie školskej segregácie v praxi dlhodobo udržateľné. A tiež, aby viac na školách nedochádzalo k opätovnému návratu segregovaného vzdelávania (k resegregácii) rómskych žiakov. V tabuľke nižšie sme preto identifikovali základné opatrenia, ktoré ministerstvo musí v dohľadnom čase nevyhnutne zrealizovať pre to, aby bol desegregačný proces v školách nezvratný a úspešný.

Pri tvorbe a monitorovaní plnenia desegregačného plánu ministerstva školstva je potrebné zriadiť stály poradenský okrúhly stôl, zložený zo zástupcov škôl, univerzít, mimovládnych organizácií, ako aj z odborníkov z rómskej komunity.

Navrhovaný desegregačný plán pre ministerstvo školstva vychádza z Indexu školskej segregácie. Podľa jeho siedmich základných oblastí navrhujeme pre vedenie ministerstva, jeho jednotlivé odbory a sekcie konkrétne opatrenia a postupy, ktoré môžu mať bezprostredný desegregačný, integračný alebo inkluzívny charakter. Aj v tomto prípade veríme, že pri premýšľaní a diskusiách o každej z oblastí indexu účastníci okrúhleho stola neskôr sami navrhnu ďalšie účinné aktivity, postupy a opatrenia, ktoré obohatia desegregačný plán pre ministerstvo a urobia z neho ešte účinnejší nástroj zmeny v školách na Slovensku.

Návrh desegregačného plánu pre ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované opatrenia pre ministerstvo školstva potrebné pre dlhodobé udržanie nesegregovaného vzdelávania v školách
<p>1. DUŠEVNÉ ZDRAVIE</p> <p>Segregované vzdelávanie spôsobuje nezdravý emocionálny vývin dieťaťa a prisudzuje mu nižší spoločenský status v škole a na verejnosti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo školstva poskytuje pravidelnú finančnú podporu na zabezpečenie pravidelnej teplej a zdravej stravy aj pre sociálne znevýhodnených žiakov. • Ministerstvo školstva financuje školám základné hygienické a dezinfekčné prostriedky pre zabezpečenie hygienických štandardov učebných priestorov. • Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie poskytujú žiakom v zmiešaných kolektívoch pravidelné sociálno-psychologické

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované opatrenia pre ministerstvo školstva potrebné pre dlhodobé udržanie nesegregovaného vzdelávania v školách
	<p>odborné intervencie, ktorých cieľom je zvyšovať duševné zdravie a zdravú sebaúctu žiakov. Centrá tiež školám poskytujú poradenstvo, ako budovať bezpečné učebné prostredie.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo školstva v spolupráci s ministerstvom zdravotníctva metodicky usmerňuje spoluprácu školy a zdravotných sestier či asistentov – napríklad pri pravidelných zdravotných prehliadkach a pod. • Ministerstvo školstva má vypracovanú národnú stratégiu a konkrétne opatrenia v oblasti predchádzania šikanovania v školách.
<h2 data-bbox="158 967 405 1005">2. DIVERZITA</h2> <p data-bbox="158 1052 713 1243">Segregované vzdelávanie bráni budovaniu rovesníckych vzťahov, vzájomného rešpektu, tolerance a pochopenia medzi skupinami žiakov z iných etník a rôznych sociálnych skupín.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Metodicko-pedagogické centrá (Národný inštitút vzdelávania a mládeže – NIVAM) majú vypracované metodiky a dostupné pravidelné školenia pre pedagógov o tom, ako v školskom prostredí pracovať so zmiešanými tímami a realizovať tzv. manažment diverzity. • Ministerstvo školstva má vypracovanú stratégiu na podporu multikultúrneho vzdelávania, a to tak v obsahu vzdelávania, ako aj v prostredí samotných škôl. • Štátny pedagogický ústav v spolupráci s Metodicko-pedagogickým centrom (NIVAM) pravidelne poskytuje školám cvičenia, semináre a workshopy na tému práce s diverzitou v školskom prostredí.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované opatrenia pre ministerstvo školstva potrebné pre dlhodobé udržanie nesegregovaného vzdelávania v školách
	<ul style="list-style-type: none"> • Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie ponúkajú pravidelné aktivity, ktorých cieľom je zvýšiť zručnosti pedagogických aj nepedagogických pracovníkov školy v oblasti zvyšovania tolerance a rešpektu medzi rôznymi skupinami žiakov. • Ministerstvo školstva poskytuje pravidelný finančný príspevok pre chudobných žiakov na školské výlety a exkurzie tak, aby sa ich mohli zúčastňovať spolu s ostatnými žiakmi. • Ministerstvo školstva (s podporou európskej antidiskriminačnej legislatívy) v spolupráci so zriaďovateľmi a riaditeľmi škôl pravidelne realizuje zber etnických údajov, pričom tieto údaje sú anonymizované a využívané na jasne zadefinovaný účel, s cieľom pomôcť zlepšiť a skvalitniť vzdelávanie rómskych žiakov vrátane odstránenia ich priestorovej segregácie.
<h3>3. POROZUMENIE</h3> <p>Segregované vzdelávanie nerozvíja jazykové schopnosti a komunikačné kompetencie žiakov.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo školstva má vypracovanú a pre školy dostupnú metodiku vyučovania slovenského jazyka ako cudzieho jazyka pre rómskych žiakov, ako aj pre ostatných žiakov, ktorých slovenčina nie je materinským jazykom. • Štátny pedagogický ústav a metodicko-pedagogické centrá (NIVAM) poskytujú pre pedagogických pracovníkov regionálne dostupné kurzy základov rómskeho jazyka, a tiež zabezpečujú dočasných tlmočníkov pre školy, ktorí napomáhajú dieťaťu osvojiť si vyučovací jazyk školy.

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované opatrenia pre ministerstvo školstva potrebné pre dlhodobé udržanie nesegregovaného vzdelávania v školách
	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo školstva podporuje navýšenie počtu školských logopédov v školskom prostredí a zvyšuje ich kompetencie pre prácu so žiakmi. • Ministerstvo školstva poskytuje pravidelné dotácie a príspevky na plnohodnotnú prevádzku otvorených moderných školských knižníc a podporuje rozvoj čitateľskej gramotnosti aj u chudobných a bilingválnych žiakov.
<h4 data-bbox="158 767 465 805">4. PERSPEKTÍVA</h4> <p data-bbox="158 854 666 1087">Segregované vzdelávanie poskytuje nízku kvalitu formálneho a neformálneho vzdelávania žiakov (vrátanie znížených priestorových a materiálno-technických štandardov vzdelávania) a nekvalitnú prípravu na ich budúce povolanie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Poradenské zariadenia disponujú modernými a kultúrne relevantnými testovými batériami, ktoré pomáhajú spravodlivému posudzovaniu školskej zrelosti chudobných detí. • Ministerstvo školstva má spolu s poradenskými zariadeniami vypracovaný systém pravidelnej rediagnostiky žiakov v špeciálnych školách/triedach. • Ministerstvo školstva poskytuje žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia pravidelný a valorizovaný finančný príspevok, určený na skvalitnenie ich formálneho ale aj neformálneho vzdelávania v prostredí bežných škôl (nákup učebných pomôcok, financovanie voľnočasových aktivít a pod.). • Ministerstvo školstva pravidelne financuje pedagogických asistentov a sociálnych pedagógov. • Ministerstvo školstva pravidelne prehodnocuje úroveň, kvalitu a perspektívu jednotlivých

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované opatrenia pre ministerstvo školstva potrebné pre dlhodobé udržanie nesegregovaného vzdelávania v školách
	<p>učebných odborov na stredných školách a dáva pravidelné podnety na zrušenie tých odborov, ktorých žiaci sú neuplatniteľní na modernom trhu práce.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo školstva pravidelne zvoláva a koordinuje stály poradenský okrúhly stôl expertov k téme nesegregovaného kvalitného vzdelávania rómskych žiakov. • Štátna školská inšpekcia pravidelne monitoruje poskytovanú úroveň a štandardy vzdelávania pre chudobných žiakov a má dostatočné legislatívne nástroje na ich nápravu a korekciu v školskej praxi.
<p>5. MOBILITA</p> <p>Segregované vzdelávanie prehĺbuje mieru izolácie, sociálneho vylúčenia a ekonomickú závislosť žiakov a ich rodín.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstvo školstva má vypracované a verejne dostupné postupy a princípy pri posudzovaní zaraďovania nových škôl do siete škôl a školských zariadení tak, aby zaraďovanie nespôsobovalo rezidenčnú segregáciu žiakov. • Ministerstvo školstva má vypracovaný legislatívny návrh zákazu zriaďovať elokované pracoviská základných a stredných škôl v blízkosti alebo priamo vo vylúčených komunitách. • Ministerstvo školstva v spolupráci s ministerstvom dopravy a ZMOS-om iniciujú a podporujú účelovú úpravu autobusových a vlakových grafikonov pre cestu do školy tak, aby tým podporovali školskú dochádzku žiakov a súčasne odstraňovali ich rezidenčnú segregáciu.

6. SPOLUNAŽÍVANIE

Segregované vzdelávanie zvyšuje konflikty medzi rôznymi skupinami obyvateľstva v jednotlivých lokalitách a dlhodobo polarizuje spoločnosť.

- Hlavný manažment ministerstva školstva sa verejne hlási k nediskriminačnej školskej politike a vo svojich legislatívnych a rozpočtových zámeroch jednohlasne podporuje jej uplatňovanie.
- Ministerstvo školstva, metodické centrá a poradenské zariadenia školia mediálnych pracovníkov a poskytujú zriaďovateľom a školám pravidelné dostupné mediálne poradenstvo pri zmiernovaní dôsledkov školskej segregácie a pri procese desegregácie. Ministerstvo školstva v spolupráci s metodickým centrom iniciujú tvorbu metodických materiálov v oblasti uplatňovania školskej mediácie v školách.
- Ministerstvo školstva poskytuje školám tréningy v oblasti výuky a presadzovania ľudských práv.

7. HODNOTENIE

Segregované vzdelávanie v praxi naďalej drží aj fakt, že zo strany samospráv a štátnych inštitúcií nie je uspokojivo monitorované a jeho odstraňovanie nie je dostatočne vymáhané.

- Štátna školská inšpekcia má vytvorenú ucelenú metodiku merania a vyhodnocovania jednotlivých oblastí Indexu segregácie v školskom prostredí
- Školskí inšpektori a pracovníci regionálnych centier Slovenského národného strediska pre ľudské práva pravidelne monitorujú a vyhodnocujú problém segregácie v školách a informujú o nej vo svojich správach. Ministerstvo školstva na základe týchto správ realizuje intervencie na zlepšenie situácie v školách.
- Štátna školská inšpekcia aj Slovenské národné stredisko pre ľudské práva má zriadenú anonym-

Oblasť Indexu školskej segregácie	Navrhované opatrenia pre ministerstvo školstva potrebné pre dlhodobé udržanie nesegregovaného vzdelávania v školách
	<p>nú linku a online možnosti oznámenia podozrení zo segregácie žiakov v školách.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Školskí inšpektori majú dostatočné personálne kapacity a legislatívne posilnené kompetencie na to, aby mohli efektívne vymáhať odstraňovanie segregácie v školskom prostredí.

Použitá literatúra

ALLPORT W. Gordon, 2004. O povaze predsudku. Praha: Prostor. Str. 46-47. ISBN 80-7260-125-3.

BRIGGS W. A. Preventing School Racial and Ethnic Conflict. Crime Prevention Review [online]. Vol. 6, Nr. 3. California: California Office of the Attorney General Crime Prevention Unit, 1979. Dostupné z: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/school-racial-and-ethnic-conflict-prevention>

Classroom Segregation: History and Current Impact on Student Education [online]. School of Education Online Programs. Washington DC: American University. August 2020. Dostupné z: <https://soeonline.american.edu/blog/classroom-segregation>

Encyclopedia.com. Peer effects [online]. Dostupné z: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/peer-effects>

Európska komisia proti rasizmu a intolerancii. Všeobecné odporúčanie ECRI č. 7 o národných legislatívach pre boj proti rasizmu a rasovej diskriminácii. Prijaté 13. 12. 2002, novelizované 07. 12. 2017.

Európsky inštitút pre rodovú rovnosť. Index rodovej rovnosti 2017: Slovensko [online]. 2018. Dostupné z: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20181397_mh0118158skn_pdf.pdf

HAVÍROVÁ Zuzana. Na neefektívnosť nižšieho stredného odborného vzdelávania doplácajú najmä Rómovia [online]. In Kritický magazín. Menšinová politika 2021/01. 2021. Dostupné z: <https://mensinovapolitika.eu/na-neefektivnost-nizsieho-stredneho-odborneho-vzdelavania-doplacaju-najma-romovia/>

KOPÁNIYOVÁ Alena, SMIKOVÁ Eva. Riešenie konfliktných situácií v školách a v školských zariadeniach [online]. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2013. Dostupné z: https://archiv.mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/konflikty_smik_kopanyi_web.pdf

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Nultý akčný plán stratégie inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/data/att/17994.pdf>

ONDRUŠEK Dušan, LABÁTH Vladimír, TORDOVÁ Zuzana, 2004. Konflikt, zmierovanie, zmierovacie rady. Bratislava: Partners for Democratic Change Slovakia, o. z. ISBN 80-968934-7-5.

PETRASOVÁ Alica. Výsledky zúčastneného pozorovania v škole v oddelených triedach s rómskymi a nerómskymi žiakmi (interný materiál). EduRoma - Roma Education Project, 2015.

RAFAEL Vlado (ed.). Školy proti segregácii. Metodická príručka na prevenciu a odstraňovanie segregácie rómskych žiakov [online]. EduRoma - Roma Education Project, 2017. ISBN 978-80-972-680-4-6. Dostupné z: <https://eduroma.sk/docs/skoly-proti-segregacii.pdf>

RAFAEL Vlado (ed.). Odpovede na otázky (de)segregácie rómskych žiakov vo vzdelávacom systéme na Slovensku [online]. Nadácia otvorenej spoločnosti, 2011. ISBN 978-80-970143-7-7. Dostupné z: <https://eduroma.sk/docs/odpovede-na-otazky-desegregacie.pdf>

RAFAEL Vlado, NEUPAUER Zuzana. Čo potrebujú rómske deti po návrate do škôl [online]. EduRoma - Roma Education Project, 2021. Dostupné z: <https://eduroma.sk/docs/maping.pdf>

Romani CRISS et al. Projekt DARE-Net: Romske děti v segregovaném vzdělávání - výpovědi dětí a rodičů [online]. 2014. Dostupné z: <http://www.dare-net.eu/cms/upload/file/roma-children-in-segregated-education-parents-and-children-testimonials-czech.pdf>

Romani CRISS et al. Projekt DARE-Net: Průvodce pro monitorování a zdokumentování segregace ve školství v České republice [online]. Dostupné z: <http://www.dare-net.eu/cms/upload/file/guide-for-monitoring-and-documenting-school-segregation-czechrepublic-czech-2014.pdf>

Štátna školská inšpekcia. Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania v školách a školských zariadeniach v Slovenskej republike v školskom roku 2019/2020. Bratislava: ŠŠI, 2020. 284 s. ISBN 978-80-973259-6-1.

Úřad vlády České republiky, Odbor pro sociální začleňování. Analýza segregace v základných školách z pohledu sociálního vyloučení [online]. Úřad vlády ČR, 2019. Dostupné z https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/11/Analyza_segregace_2019.pdf

Veřejný ochránce práv. Doporučení veřejné ochránkyně práv ke společnému vzdělávání romských a neromských dětí [online]. 2018. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/86-2017-DIS-VB_Doporučení_segregace.pdf

Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Všeobecný komentár č. 13: Právo na vzdelanie. 08. 12. 1999. Ods. 46-47.

Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Záverečné pozorovania k tretej periodickej správe SR. E/C.12/SVK/CO/3. 14. 11.2019. Ods. 50.

Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie. Záverečné pozorovania ku kombinovanej jedenástej

a dvanástej periodickej správe SR. CERD/C/SVK/CO/11-12. 12. 01.2018. Ods. 25.

Výbor OSN pre práva dieťaťa. Záverečné pozorovania ku kombinovanej tretej až piatej periodickej správe SR. CRC/C/SVK/CO/3-5. 2016. Ods. 16 a 45.

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou.

Editor

Vlado Rafael

Autori

Vlado Rafael

Michal Zálešák

Zuzana Havírová

Maruša Michalová

Soňa Koreňová

Recenzenti

Alžbeta Štofková Dianovská

Ivan Pavlov

Jazyková úprava

Pavol Lacko

Vydavateľ

eduRoma – Roma Education Project

Štúrova 3

811 02 Bratislava

eduroma.sk

prvé vydanie, 2022

Za expertné konzultácie a rady k príprave legislatívneho návrhu definície školskej segregácie ďakujeme:

Slovenskému národnému stredisku pre ľudské práva, Kancelárii verejnej ochrankyne práv, Štátnej školskej inšpekcii, Metodicko-pedagogickému centru, Štátnemu pedagogickému ústavu, Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity SR, Poradni pre občianske a ľudské práva.

Príručka vychádza s finančnou podporou

Friedrich Ebert Stiftung Slovensko.

**Ako v školách rozpoznať
segregačnú prax?**

**Na čo slúži Index školskej
segregácie?**

**Ako zhotoviť desegregačný
plán školy?**

9 788097 268091

